

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PSYCHOLOGIE

**FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VOLBU
UČEBNÍHO OBORU NA ISSŽ V PLZNI**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Markéta Horová

Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Kubíková, Ph.D.

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Plzni, 2013

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Kateřině Kubíkové, Ph.D., za pomoc při vedení této bakalářské práce. Mé poděkování patří též pedagogům ISSŽ v Plzni za spolupráci při získávání údajů pro výzkumnou část práce.

OBSAH

ÚVOD	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 Charakteristika dospívání	9
1.1.1 Časové a terminologické vymezení období dospívání	10
1.1.2 Sekulární akcelerace a decelerace v dospívání	11
1.2 Charakteristika pubescence	11
1.2.1 Tělesné proměny	12
1.2.2 Změny v motorice a tělesné aktivitě	12
1.2.3 Změny v kognitivním vývoji pubescenta	12
1.2.4 Změny v emocionalitě a prožívání	14
1.2.5 Sociální vývoj a snaha o nezávislost	15
1.2.6 Sebehodnocení a utváření identity	15
1.3 Charakteristika adolescence	16
1.4 Volba povolání	17
1.4.1 Vývojová stádia v souvislosti s volbou povolání	18
1.4.2 Sebepoznání	19
1.4.3 Zaměřenost osobnosti	20
1.4.4 Motivace	20
1.5 Zájmy	21
1.5.1 Schopnosti a dovednosti	23
1.5.2 Postoje a hodnoty	24
1.5.3 Potřeby	24
1.6 Vliv rodiny	25
1.6.1 Vliv kamarádů	27
1.7 Vliv školy	27
1.7.1 Výchova k volbě povolání	28

1.7.2	Vzdělávací oblast Člověk a svět práce a tematický okruh Svět práce	29
1.7.3	Kariérové poradenství ve škole	30
1.8	Kariérové poradenství mimo školu	31
1.9	Další informační zdroje při kariérovém rozhodování	32
2	PRAKTICKÁ ČÁST.....	34
2.1	Charakteristika výzkumného problému	34
2.2	Sběr dat a popis výzkumného vzorku.	34
2.3	Popis použitých výzkumných metod	34
2.4	Získané údaje a jejich interpretace	35
2.5	Shrnutí výzkumného šetření	44
2.5.1	Výzkumné šetření bylo zaměřeno:	44
2.5.2	Výzkumné šetření prokázalo:	45
	ZÁVĚR	48
	RESUMÉ	50
	POUŽITÁ LITERATURA	51
	PŘÍLOHY.....	53

ÚVOD

„Klíčem ke štěstí je vyzkoušet, k čemu se člověk hodí a dát mu možnost, aby to mohl vykonávat. Není nic tragičtějšího, než nemoci objevit, k čemu se hodíme, nebo mít pocit, že Vás okolnosti vehnaly do povolání, k němuž se nehodíme” John Dewey

Volba povolání je pro dospívajícího člověka nesnadný úkol, při kterém se musí rozhodnout, jaký druh studijního či učebního oboru zvolí. Celkový rozhodovací proces se uskutečňuje pod vlivem mnoha faktorů, které ovlivňují jeho konečnou volbu.

Předmětem této bakalářské práce je interdisciplinární téma, kterému se nevěnují pouze odborníci různých vědních oborů, nýbrž jde o téma, kterým se ve svém životě zabýval každý z nás. Vhodně zvolené povolání, které koresponduje s našimi zájmy, dovednostmi a schopnostmi, zásadně přispívá k naší osobní spokojenosti. Ačkoliv jde o zásadní rozhodnutí v životě mladého člověka, je uskutečňováno obvykle v deváté třídě základní školy, kdy žáci, podle odborníků, nejsou pro tak závažnou volbu dostatečně zralí a připravení.

V poslední době mnohá učiliště ruší některé učební obory pro malý nebo dokonce žádný zájem žáků. A aby se učiliště úplně nezrušila, otvírají nové maturitní obory nebo se slučují s jinými středními školami. Také na Integrované střední škole živnostenské v Plzni, kde vykonávám pedagogickou praxi, došlo v posledních letech k ukončení několika učebních oborů. Ve škole se dále vyučují obory Kadeřník-kadeřnice a Provoz služeb, který se v příštím roce již neotevře. Nově byly otevřeny studijní obory Oděvnictví a Management textilu nebo umělecký obor Modelářství a návrhářství oděvů.

V minulosti se často stávalo, že si dívka přála být švadlenou nebo kadeřnicí již od útlého dětství. Vyučila se řemeslu a poté vykonávala tuto profesi po celý svůj pracovní život. Nás bude v této práci zajímat, jak tomu je dnes.

Práce je rozdělena na dvě části. První, teoretická část je členěna do dvou základních oddílů. První z nich se zabývá charakteristikou dospívání, obdobím, ve kterém je mladý člověk poprvé vážně konfrontován s profesním rozhodováním. Druhý oddíl se zaměřuje na možné faktory, které mají vliv na profesní zaměření. Stěžejní, druhá část

bakalářské práce je založena na výzkumném šetření. Záměrem a cílem této části je zjistit, které motivační aspekty a další možné faktory sehrály v profesním rozhodování žáků důležitou roli a tím zásadně ovlivnily jejich volbu učebního oboru. Výzkumná pozornost je dále zaměřena na zájem učňů o studovaný obor v návaznosti na jejich profesní aspirace.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Charakteristika dospívání

Abychom mohli lépe proniknout do zkoumaného problému, jaké faktory ovlivňují dospívající při profesním rozhodování, je nutné poznat období, do kterého spadá tento nesnadný úkol.

Melgosa (1999, s. 17) přirovnává čas dospívání k chůzi po laně, nataženém mezi dvěma světy. Na jedné straně je dospívající spjat ještě s dětstvím, které se pomalu ztrácí, na druhé straně na něj čeká dospělost, do které je nemilosrdně hnán časem. Mnohdy v tomto období plném zmatků, rozporů a nejistoty na pomyslném laně balancuje a přitom neví, čeho by se měl přidržet, aby nespadol.

Období dospívání představuje v životě každého jedince velmi silný a důležitý životní úsek. Životní období akumulujících se proměn v celkovém vývoji osobnosti. Probíhající transformace mohou vnést, jak popisoval výše uvedený autor, do života dospívajícího plno zmatků a nejistoty. Pod přívalem náhlých změn, hledá dospívající svoji novou identitu v osobní i sociální rovině. Značné nároky v souvislosti s jedincovou proměnou jsou kladeny i na jeho okolí.

Podle Taxové (1987, s. 59) se jedná o přechodné období mezi dětstvím a dospělostí, které bývá označováno obdobím multipocesů. U dospívajících dochází ke komplexním změnám všech složek osobnosti. Procesy změn jsou patrné především na úrovni somatofyziologické, psychické, společenského začleňování a ovlivňování. Probíhají velmi dynamicky a jsou nakupeny do poměrně krátkých vývojových úseků.

Dospívání nemusí však pro každého znamenat čas plný problémů a dramatických změn. Každý dospívající je jedinečnou osobností a prožívá toto období velice individuálně. Pro jednoho může být dospívání spojené s těžkostmi záležitostí několika týdnů, pro druhého obdobím několika velmi těžkých, neklidných let. Prožívání této fáze je ovlivněno získanými dědičnými faktory, ale i působením různorodých vlivů prostředí, ve kterém jedinec žije.

1.1.1 Časové a terminologické vymezení období dospívání

V jednoznačném terminologickém vymezení období dospívání se mnozí odborníci neshodují a neexistuje univerzální, obecně platná periodizace.

Mnozí autoři období dospívání často vytyčují jako období od 11 do 20 let, zatímco jiní odborníci tuto fázi rozšiřují od věku 8 let do 25. roku života.

V tradiční evropské psychologii se dělí období dospívání na pubescenci - období mezi 11. až 15. rokem života. Pojem pubescere znamená latinsky chmýří, vousy, přeneseně ohanbí. Získávání dospělého typu ochlupení symbolizuje tělesné dospívání. Navazujícím obdobím je adolescence, v české terminologii mládí, odvozené od latinského slova adolescere - dorůstat, dospívat, mohutnět. Ohraničuje se tím obdobím od 15 a 22 let. (Taxová 1987, Čačka 1994, Čáp a Mareš 2001, Helus 2003, Říčan 2006)

V jiné odborné literatuře (Vágnerová 2008, Macek 2003) se stále častěji periodizuje období dospívání podle anglosaského pojetí od 11 do 20 do 22 let, specifikované jako adolescence. Tu pak autoři v jejím rámci diferencují na dvě či tři fáze.

V této práci jsme se rozhodli zabývat oběma fázemi, terminologicky vymezenými na pubescenci a adolescenci. Dále v širším pojetí též termínem dospívání v souvislosti s odlišnostmi v názvosloví ostatních autorů citací.

Problematika profesního rozhodování a faktorů, které mají vliv na volbu učebního oboru, koresponduje převážně s obdobím pubescence. Konkrétně spadá do posledního ročníku základní školy, kdy se musí žáci devátých tříd definitivně rozhodnout, jaký druh dalšího vzdělávání si zvolí. Toto období je pro nás důležité z hlediska pochopení procesů, spojených se všemi působícími činiteli, které ovlivňují rozhodování pubescentů a jejich konečnou volbu povolání. Druhou částí dospívání je adolescence, ve které se nacházejí mladí lidé přibližně od 15. do 22. roku svého života. V tomto období jsou studentky, které byly součástí zkoumaného vzorku praktické části této bakalářské práce.

1.1.2 Sekulární akcelerace a decelerace v dospívání

I když kategorizace období dospívání není v odborné literatuře fixně vymezená, většina odborníků se však shoduje, že časový rozměr dospívání se stále rozpíná. Dítě vstupuje do fáze puberty mnohdy již kolem osmého roku života. Dospívání často končí až odchodem z domova rodičů, což v dnešní době prodlužuje zejména období věnované studiu. Zároveň se posouvá vstup do prvního zaměstnání a tím převzetí vlastní zodpovědnosti a samostatnosti.

Pediatři zjišťují urychlení celkového růstu a pohlavního zrání dorůstající generace. Zvýšení délky těla i hmotnosti a u dívek brzký nástup menstruace. Tento proces časnějšího nástupu puberty je souborně označován jako sekulární akcelerace. (Taxová, 1987, s. 82)

Tento jev souvisí podle odborníků i se změnou stravy vyspělých zemí a absencí mnoha dříve tradičních dětských nemocí.

O nerovnoměrnosti vývoje v pubertě a adolescenci píše někteří autoři (Novotná, Hříchová, Miňhová, 2012, s. 53) jako o jevu, který se projevuje naopak zpátečnický a nevyspěle, především ve zpomalení psychosociálního vývoje tzv. deceleraci. Tato skutečnost úzce souvisí, s prodlužováním školní docházky, tím i déle trvající ekonomickou a sociální závislostí na rodičích.

Macek (1999, s. 12) spojuje tento jev s novými specializacemi ve vzdělání, složitým sociálním prostředím a především na základě zřetelnější „adolescentní kultury“, tedy životního stylu.

1.2 Charakteristika pubescence

„Být normální v období dospívání je samo o sobě nenormální.“ Anna Freud

Období pubescence je jednoznačně započaté fyziologickými změnami, které jsou příčinou markantních změn fyzických a psychických. U dospívajících dochází k časté disharmonii v jejich myšlení, cítění a chování.

1.2.1 Tělesné proměny

V žádném jiném období není tělesná transformace taková, jako právě v pubertě. V důsledku hormonálních změn v organismu se nashodují četné procesy způsobující utváření a zrání pohlavních orgánů obou pohlaví, dosažení reprodukční schopnosti, nárůst tělesné hmotnosti a proměnu celkového fyzického a fyziognomického vzhledu. Tyto změny mohou být mnohými přijímány s nadšením, ale také mohou vyvolat u některých dětí mnoho pochybností a trápení. Tělesné proměny tak často působí i na psychické prožívání, sociální interakce s ostatními a mohou také ovlivnit budoucí volbu povolání. Zvýšená hladina hormonů může u mládeže vést k rozdílnému pohledu na volbu povolání vzhledem k identifikaci se svým „pohlavním obrazem“. Chlapec může pod vlivem vnějšího světa, reklamy a jiných stereotypů snít o „ryze mužském“ povolání, které by naplnilo jeho neuspokojenou vnitřní potřebu ohledně nabytí mužských vlastností. Maskulinní vzory a „tvrdá práce“ mohou být potřebným lákadlem zvláště pro ty jedince, kterým tento silný mužský vzor v rodině chybí.

1.2.2 Změny v motorice a tělesné aktivitě

Náhlé změny ve fyzickém i psychickém vývoji se projevují i celkově v tělesných projevech dospívajících. Rychlý růst trupu i končetin, vyšší hmotnost, mají vliv na celkovou pohyblivost a koordinovanost pohybů. Se všemi zmiňovanými změnami má značnou souvislost i kolísání fyzické aktivity pubescentů. Dostavují se výbuchy krátkodobé ohromující energie, projevující se skvělou fyzickou zdatností a činorodostí. Tyto stavy střídá ovšem náhlý úbytek energie, únava až jakási apatie. Nevyrovnané výkony pubescentů působí na své okolí a především jejich rodiče, jako lenost, nezáměr o okolní dění a neschopnost prokázat jakoukoliv iniciativu při plnění domácích a školních povinností. Aktivita může též klesat v zájmových činnostech a sportu.

1.2.3 Změny v kognitivním vývoji pubescenta

Nástupem pubescence dochází k značným změnám v procesu vývoje poznávacích funkcí. Vnímání je obohaceno o schopnost lépe zpracovat vypořádané, myšlení se odpoutává od závislosti na existující realitě.

Taxová (1987, s. 33) se vrací ve své publikaci k teorii kognitivního vývoje švýcarského psychologa J. Piageta. Každému vývojovému stádiu ze čtyřstupňové teorie kognitivního vývoje přisuzuje Piaget kvalitativně odlišnou strukturu myšlení, myšlenkových operací a kognitivní produkci. Období puberty je fází, kdy se plně rozvíjí myšlení abstraktní, formální a roste schopnost zdůvodňování a vyvozování závěrů. Je charakterizováno, jako období utváření formálních operací.

V pubertě dochází k rozvoji kritického a hypotetického myšlení. To se často stává impulzem přemýšlení a vytvářením úsudků o sobě samém, o druhých, o životě, zkrátka o všem, s čím je aktuálně pubescent konfrontován. Dokáže velice snadno přijímat nové informace, analyzovat je a hodnotit, pracovat s abstraktními pojmy. Nespokojí se pouze s jedním možným řešením a pokouší se hledat alternativní možnosti a postupy. Přemýšlí o životě a o světě, jaký by mohl být na základě jeho ideálů, a srovnává je s realitou, avšak s absencí hlubších životních zkušeností.

Podle Vágnerové (2000, s. 217) však pubescent nepoužívá formálně logických operací za všech okolností, např. v běžných každodenních situacích.

Mnohdy tak dochází k zjednodušení situace, či přímočarým soudům o druhých lidech. Pubescent si vytváří domněnky, které nemusí být založené na skutečnosti. Nekompromisně se tak uchyluje ke zbrklé kritice ke všemu kolem sebe. Kritikou nešetří ani sám k sobě. Často se tak jeho úvahy stáčí směrem do svého vnitřního světa a fantazie. Filosofuje o smyslu života, o „nepochopitelném“ chování svých rodičů a učitelů. Začíná uvažovat o své budoucnosti, vytváří si představy o tom, jak by chtěl v budoucnu žít a jak ne, jakou práci by chtěl dělat, čeho by chtěl dosáhnout. Již zmiňovaná kritika má někdy podobu vzpoury. Objevuje se pubescentní negativismus v podobě útoku a pohrdání autoritou. Pubescent často diskutuje s rodiči o jejich názorech a zastává právě opačné stanovisko než oni. Nejedná se ale jen o osobní konflikty a snahu někomu emocionálně ublížit. Hledá svoji identitu, vymezuje se svými názory a chováním, zkouší se prosadit a hledá odpověď na otázky: „kdo jsem, co chci, co mohu...?“ V tomto hledání začíná v bezpečí domova u rodičů, tedy v prostředí, které důvěrně zná.

Pubescentní vzpoury, jak vysvětluje Říčan (2004, s. 181), jsou však zcela normálním stádiem a mají svůj vývojový smysl. Usnadňují vymanění z dětské závislosti a jsou zkouškou vlastních sil.

V souvislosti s volbou povolání se může vzpoura projevit také ve změně priorit v budoucím povolání. V dětství může jedinec brát fantazie a touhy o budoucím povolání z rodičovského vzoru. Syn chce následovat svého otce, dcera zase svou matku. V pubertálním období vzdoru se tato skutečnost může změnit, a dokonce přesunout do naprostého opaku. Syn nechce vykonávat žádné povolání, které mu připomíná jeho otce či rodiče jako celek a podobně. Může také dojít k tomu, že si jedinec „ze vzdoru“ představuje povolání, o němž ví, že by bylo jeho rodičům ke vzteku. Dítě sportovců se chce zabývat intelektuálním studiem, dítě intelektuálů by chtělo dělat popeláře nebo jiné - intelektuálně naprosto prázdné - povolání.

1.2.4 Změny v emocionalitě a prožívání

Právě emoční proměny v pubertě se staly často používanou charakteristikou pro tuto část dospívání. Změny se projevují jak v intenzitě prožívání, ve výrazu, tak i v kvalitě emocí. Puberta je obdobím emoční lability, vyznačující se silnými, často se střídajícími a špatně ovládanými výbuchy emocí, které mnohdy přechází do letargie a deprese. Novost a síla některých prožitků je mnohdy i pro samotného dospívajícího obtížně srozumitelná. (Slaměník, 2011, s. 74)

Tělesné změny v pubertě jsou viditelné na první pohled, ale s emocemi pubescentů je to složitější a problematičtější. Své citové stavy nedokáží dost dobře odhadnout ani sami dospívající. V jednu chvíli jsou pubertální děti veselé, vyrovnané a za chvíli se pod záplavou své náladovosti vztekají nebo pláčou. Dokáží působit dospěle a vyrovnaně a zároveň své okolí překvapují svým dětinským chováním. Emoční labilita se projevuje, jak jsme již výše popisovali, i změnami tělesné aktivity a ve spektru činností a zájmů. Také ve škole může docházet ke zhoršení soustředění a školního prospěchu.

1.2.5 Sociální vývoj a snaha o nezávislost

Vztahy s vrstevníky jsou jednou z hlavních hybných sil v pubescentním vývoji. Skupina vrstevníků, především ve školní třídě, ale i kolem sportu a jiných zájmových činností, získává na důležitosti.

Najde-li se v kolektivu opravdu silná neformální autorita, mívá výrazný vliv na své přátele. Vrstevníci si tím usnadňují nezbytnou citovou emancipaci od rodiny. Pubescent obvykle touží po věrném kamarádovi, se kterým si rozumí a může mu důvěřovat. (Říčan, 2004, s. 183–184)

Pokusy o větší samostatnost a nezávislost na rodině mohou vyvolat mezi rodiči a dětmi nejrůznější konflikty. Tento sociální vývoj je ale z hlediska vývoje osobnosti velmi důležitý. Právě kamarádi, kteří řeší podobné problémy a podobně přemýšlejí, se stávají v tomto období důležitými osobami v životě dospívajícího.

Identifikací s určitou skupinou přijímá pubescent její názory, normy, ale v podstatě jde o cestu od osamostatnění do nové závislosti. (Čáp, Mareš, 2003, s. 234)

1.2.6 Sebehodnocení a utváření identity

I když sebehodnocení pubescenta není závislé pouze na názoru druhých a začíná se řídit častěji svým rozumem, přesto není lhostejný vůči názorům svého okolí. Na základě toho, jak je přijímán svými vrstevníky, jak je hodnocen rodiči, se formuje i jeho osobní sebehodnocení. V souvislosti se všemi zmiňovanými změnami a silným vlivem svých vrstevníků, je proces sebehodnocení značně ztížen. Sebepojetí a hledání vlastní identity je v období puberty jeden z klíčových úkolů, který by měl dospívající zvládnout, aby se mohl dál osobnostně rozvíjet. Měl by přijít na to, kdo vlastně je a dospět do fáze sebeakceptace. Skutečnost, že je v tomto období ostatními přijímán a uznáván, mu pomáhá vytvořit si pozitivní identitu, jejíž součástí se také stává později profesní role. Při sebehledání pubescent často mění nejrůznější masky, hraje rozmanité role, aby v nich našel sám sebe.

„Sebepojetí se stále více formuje jako celkový postoj a vztah k vlastní osobě, obsahuje prvky kognitivní (sebezpoznání, sebedefinování a sebehodnocení), emocionální (sebecit a sebeúcta) i činnostně regulační (sebeprosazování, sebeuplatnění, sebekontrola a

sebeurčení), které se navzájem prolínají. Často se hovoří o rozdílu takzvaným reálným a nereálným já.“ (Taxová, 1987, s. 116)

1.3 Charakteristika adolescence

Jak již bylo výše zmíněno, období adolescence je vymezeno přibližně od patnáctého do dvacátého druhého roku života mladého člověka.

Organismus se mnohem lépe vyrovnává se zátěží a je na vrcholu své fyzické výkonnosti. Je to nejzdravější období v životě. Motorika se stabilizuje a harmonizuje. (Novotná, Hříchová, Miňhová, 2012, s. 56)

Tělesný vývoj v této fázi neprochází tak převratnou změnou, jako v pubescenci, zároveň se ale adolescent svým tělem často zaobírá. Lze mluvit o narcistním zaměření na své tělové schéma, které se může stát nejvýznamnější součástí vlastní identity. Styl myšlení se v tomto věku zásadně nemění. Typická je flexibilita a schopnost používat nové způsoby řešení, které by měly být především rychlé, jednoznačné a netradiční. Nerad se přiklání ke kompromisům, rady a zkušenosti ostatních neposkytují potřebnou regulační hodnotu a validní informaci. Preferuje především svoje vlastní zkušenosti. (Vágnerová, 2000, s. 255–260)

Adolescenti jsou v tomto období stále více konfrontováni se světem dospělých, a tím pádem i se skutečností, že musí zaujmout svoji praktickou roli v životě. Mají velké plány, vysoké cíle, dostatek energie, ale mnohdy jsou jejich představy o životě na základě nedostatečných zkušeností, stále ještě naivní. Touží být co nejdříve dospělí, a to znamená přizpůsobit se a přijmout kompromisy doma i ve společnosti. Potřeba seberealizace a aspirace, například v dalším studiu, nebo v oblasti povolání musí skloubit s osobnostními předpoklady, které mají adolescenti k dispozici. Proto je velice důležitý realistický pohled a zhodnocení svých osobních kompetencí, dispozic, ale i limitů při výběru reálných možností. Dnešní adolescent tak často řeší vnitřní rozpor volby mezi lákavou autonomií typickou pro dospělost, nebo setrvání v rodičovské závislosti v důvěrně známém pohodlí.

Ti adolescenti, kteří mají pozitivní sebeobraz, jsou více flexibilní, nezávislí, mají dobré výsledky ve škole, pěstují kvalitní vztahy s druhými lidmi, mají ulehčený tzv. proces dosažení identity. Klíčové jsou odpovědi na otázky týkající se vlastního místa a směru („kam patřím, k čemu směřuji, co považuji v životě za důležité, čím se řídím“), ale i otázky které souvisí s vlastní kompetencí a osobní spokojeností (Macek, 2003, s. 65-66). V souvislosti s adolescencí vysvětluje stejný autor (2003, s. 91–92) důležité tranzitní body, které determinují jejich sociální roli. V patnácti letech získají adolescenti občanský průkaz jako oficiální identifikační symbol dospělosti a právní zodpovědnosti před zákonem, i když ještě s jistým omezením. Končí období povinné školní docházky a někteří adolescenti vstupují částečně do pracovního procesu nebo na střední školu. Volba dalšího studia je úzce spojena s představou o budoucím povolání. V osmnácti letech se stává adolescent z právního hlediska zletilým, se všemi právy i povinnostmi. Může uzavřít sňatek, samostatně bydlet, má volební právo, možnost získání řidičského průkazu a může být zaměstnán bez jakéhokoliv omezení.

1.4 Volba povolání

„Povolání je páteř života“ Fridrich Nietzsche

Volba povolání je prvním velkým a důležitým rozhodováním v životě mladého člověka a jakási pomyslná brána do světa dospělých. Znamená důležitý okamžik vstupu do pracovního procesu, který významným způsobem ovlivňuje a utváří jeho blízkou i vzdálenou profesní budoucnost.

Pojem volba povolání definují (Průcha, Walterová, Mareš 2003, s. 274) v Pedagogickém slovníku jako „proces zahrnující rozhodování o volbě studia nebo přípravy na povolání, konkrétního povolání a celou profesní dráhu člověka“

Toto významné rozhodování se uskutečňuje pod vlivem celého systému jednotlivých, na sebe navazujících činitelů, které nemusí znamenat pouze prvotní výběr konkrétního studijního oboru, či povolání, ale zásadní životní profesní orientaci. Jestliže volba povolání je procesem rozhodování o prvotním profesním směru nebo přípravě na

určité povolání, termín profesní orientace je obsahově definován (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 181) jako „utváření a rozvíjení reálného profesního cíle a perspektivy mladého člověka, vlastností a schopností významných pro proces volby povolání“.

Podle Klímové (in Taxová, 1987, s. 138) je profesionální vývoj jedince výsledkem působení základních faktorů:

- **celospolečenských faktorů**, např. struktura profesí a její proměny, společenská prestiž jednotlivých typů povolání, výchovně-vzdělávací systém atd.
- **skupinových faktorů**, především vliv konkrétního sociálního a výchovného prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, jako je rodina, škola nebo zájmové organizace,
- **individuálních faktorů**, vyplývajících z vlastností člověka a možností jeho rozvoje. Jde např. o celkový zdravotní stav, fyzickou způsobilost pro různá povolání, psychické vlastnosti, vědomosti, schopnosti a zájmy, potřeby, postoje, charakterové vlastnosti, sebepojetí a životní cíle.

1.4.1 Vývojová stádia v souvislosti s volbou povolání

O vývoji jedince ve spojitosti s volbou profese píše ve své publikaci Fontana (2003, s. 327) a uvádí profesní vývojová stádia, vypracovaná Americkým psychologem D.E. Superou. Jde o stádia, kterými během života jedinec postupně prochází. Autor upozorňuje na možné individuální rozdíly. Vysvětluje, že někteří dospívající mohou procházet jednotlivými stádii mnohem později, než ostatní.

- **Stadium fantazií** – v raném dětství. Převládá představa o povolání, jaká vyhovuje fantazii.
- **Stadium zájmu** – pozdní dětství. Fantazii postupně nahrazuje zájem. Jde však o profese, které se dětem jeví atraktivní a v jejich očích zajímavé. Například astronaut.
- **Stadium schopností** – v pubescenci kolem 14-15 let, kdy si děti uvědomují, že k určitému povolání jsou zapotřebí jisté schopnosti. Dochází tak k selekci některých povolání.

- **Stadium ohledávání** – kolem dvacátého roku, ale i později. Adolescent podniká již první praktické pokusy, podává první žádosti o zaměstnání a zjišťuje další možnosti a skutečnosti ve světě práce.

Superův model však pokrývá celý život. Adolescenci pokládá za stadium hledání, v němž jedinec zkouší různé možnosti a může často měnit zaměstnání. Období středního věku kategorizoval do období specializace, ve kterém se člověk věnuje spíše jednomu konkrétnímu povolání. Konečné stádium pracovní aktivity se odehrává v posledních pěti letech v zaměstnání, kdy jedinec obvykle už neuvažuje o změně ve své práci. Jde o stadium zpomalení. Poté nastává stadium důchodu.

1.4.2 Sebepoznání

„Jak se mají mladí lidé rozhodnout, čím se chtějí stát, v době, kdy ještě nevědí ani, co jsou?“ Rochefoucauld

Objektivní stupeň sebepoznání je důležitým aspektem pro správnou volbu povolání. Každý žák by měl znát, jaké jsou jeho schopnosti, dovednosti a jiné osobnostní předpoklady, které jsou nutné k výkonu dané profese. Každý člověk nemůže vykonávat jakékoliv povolání, a proto je důležité, uvědomit si také svá omezení. Dospívající má svůj osobní potenciál jakýchsi bonusů, šancí a zároveň hranic, ale i tyto aspekty nejsou pevně dané a neměnné. Na základě nových zkušeností a úkolů se osobní potenciál jedince rozšiřuje, mění a formuje a to celoživotně. Mladý člověk by se měl naučit stanovit si reálné cíle, ale též řešit problémy a zdolávat překážky, které se při realizaci cílů vyskytnou. Problém může být právě v nedostatečném rozpoznání individuálních předpokladů.

Sedláková (in Taxová, 1987, s. 142) na základě svého výzkumu zjistila, že děti v patnácti letech většinou nemají představu o svém budoucím povolání. Chybí jim potřebný rozhled, zkušenosti a dostatečný stupeň sebepoznání. Školní výsledky odráží především všeobecné rozumové schopnosti v jednotlivých předmětech, než kompetence pro určité povolání.

V souvislosti s profesní připraveností uvádí Mezera (2008, s. 77), že podle některých vědců je šestnáctý rok tím nejlepším věkem pro nejvhodnější volbu povolání.

1.4.3 Zaměřenost osobnosti

Zaměřenost osobnosti je celý komplex vlastností, které se obecně projevují v aktivitách, zájmech, ve stanovených cílech, v hodnotovém zaměření, ale i v psychickém nebo fyzickém rozpoložení každého jedince.

Čím víc je zaměřenost žáka rozvinuta, tím snadněji probíhá celkové profesní rozhodování. Pokud není zaměřenost u člověka rozvinuta, zpravidla také málokdy o něco dlouhodobě usiluje, aktivuje své síly, nevyužije své předpoklady k dosažení vyšších potřeb (Helus, 2003, s. 45).

1.4.4 Motivace

Taxová (1987, s. 139) uvádí, že výše uvedené faktory podle Klímové se projevují „v profesionální motivační sféře bezprostředně i zprostředkovaně. Motivace volby povolání je dělena na vnější a vnitřní, i když bez ostré dělicí čáry. Vnitřní motivy se vyvíjí, transformují a socializují pod vlivem vnějších okolností.“

Ani volba povolání se podle Čačky (1997, s. 248) nemůže obejít bez vědomých motivačních struktur jedince. I navzdory nejruznějším nedostatkům ve schopnostech jedince se ukazuje, že právě motivační aspekty jsou nejdůležitější a patří mezi faktory, které výrazně ovlivňují volbu povolání. V motivaci volby povolání nehraje nikdy roli pouze jeden faktor, ale vždy se jedná o celý komplex vnitřních a vnějších činitelů.

- **Vnější vlivy**, podle výzkumů, jsou prioritně rodiče, dále masové komunikační prostředky, škola, okruh přátel, známých a příbuzných, poradenské instituce.
- **Vnější vlivy**, motivace související s volbou profese jsou nejdůležitější zájmy, rodinné tradice, ambice, prestiž a profese a další.

Nekonečný (1997, s. 14) popisuje motivaci, jako určitý nedostatek v psychofyzickém či biosociálním bytí člověka. Určitým chováním jedinec tyto nedostatky odstraňuje a tím udržuje nebo obnovuje vnitřní stav spokojenosti. Motiv vyjadřuje obsah tohoto uspokojení.

Kohoutek (2000, s.120) udává, že motivy mohou být vědomé, ale i nevědomé. Ty vědomé motivy může navíc člověk pouze předstírat, nebo je skrývat. Motivů jsou síly, které ovlivňují lidské chování přímo i nepřímo. Každý lidský počin je motivován určitou potřebou nebo zájmem a má určitý cíl.

To, jak je člověk motivován k práci, je pod vlivem mnoha aspektů. Formuje se a vyvíjí již v dětství především prostředím, ve kterém jedinec vyrůstá. Zajisté ovlivňují člověka též jeho schopnosti, dovednosti, zájmy a potřeby a motivují jej k dosažení úspěchu. Neúspěch může být pro některé demotivující, pro jiné naopak impulzem a stimulem k přeměně v úspěch. Motivační faktory, které ovlivňují člověka ve vztahu k práci se u jednotlivců mohou velice lišit. Pro někoho je důležitým aspektem finanční ohodnocení, prestiž povolání, prostředí, kde je konkrétní profese vykonávána, pro druhého člověka je rozhodující pracovní doba, pracovní jistota, pestrost a kreativita, možnost pracovního růstu, práce s lidmi a mnoho dalších aspektů. Aktivační složkou v procesu je zajisté aspirační úroveň v profesním vývoji, které většinou předcházejí i aspirace vzdělanostní. O co člověk usiluje, čeho by chtěl dosáhnout v blízké, či vzdálené budoucnosti. Jisté je, že pokud je člověk ve svém povolání dobře motivovaný, odvádí bez pochyb lepší pracovní výsledky. Je otevřený novým úkolům a především, práce ho těší a dělá ji rád. Demotivovaný člověk odvádí špatnou práci. Právě nesprávná volba povolání může člověka demotivovat v celkovém pracovním procesu.

1.5 Zájmy

Zájmy, jak uvádějí Holeček, Miňhová, Prunner (2007, s. 119–120), jsou aktivity jedince zaměřující se na vybranou oblast činnosti nebo poznávání, přitom jsou trvalejšího charakteru. Jsou to vlastně získané motivy, které obohacují život člověka, rozvíjejí jeho osobnost a jsou obvykle doprovázeny kladnými emocemi.

Velmi důležitým aspektem při výběru povolání je, ujasnit si své schopnosti, dovednosti a zájmy, ale naučit se také tyto předpoklady pro danou profesi rozvíjet. Ne všechny zájmy mají přímý vztah k budoucímu povolání, ale některé mohou být dobrým

základem, na kterém se dá mnohé vystavět. Je důležité, jak lidé své schopnosti a dovednosti umí využít. K poznání schopností, dovedností a zájmů s orientací na volbu povolání mohou pomoci některé metody jako jsou:

- **Rozbor školních výsledků** - v jakých předmětech je žák úspěšný a dovede své schopnosti a dovednosti uplatnit a jak se konečný profil nejvíce shoduje, s kterým typem školy či povoláním.
- **Analýza zájmů** - čemu se ve volném čase nejraději žák věnuje, a tudíž jaké schopnosti a dovednosti v nich nejvíce uplatní.
- **Testy studijních předpokladů**, znalostní testy, osobnostní a zájmové dotazníky
- **Rozhovory** - s lidmi, kteří mohou žákovi poskytnout radu jak jejich schopnosti, dovednosti a zájmy využít a rozvíjet. Důležité je získat informace od lidí – profesionálů, kteří pracují v daném oboru. (Mezera, 2008, s. 70)

Stejný autor (2008, s. 4) vysvětluje, že zájmy člověka svým způsobem vychovávají a mění jeho osobnost, aniž by si to uvědomoval. Jedinec nachází zalíbení v něčem, co dělá dobře, a naopak, dělá dobře to, co se mu líbí a o co má skutečný zájem. Význam zájmů je často podceňovaný, přitom patří do základních faktorů úspěšné volby povolání. Analýza školních výsledků hraje nesporně velmi důležitou roli při rozhodování žáků další vzdělávací cesty. Žák, který ve škole neprospívá, je samozřejmě ve výběru středních škol nebo dokonce učebních oborů limitován.

V kapitolách o změnách tělesných aktivit a emoční lability v období pubescence jsme se zmiňovali o možných změnách ve spektru zájmů. Jen málo žáků má hlubší zájmy trvalejšího charakteru a mnoho pubescentů střídá zájmy. Zkouší a objevuje, co by je vůbec bavilo. Velký vliv na zájmovou činnost dítěte má prostředí, ve kterém vyrůstá. Zejména působení rodičů, kteří se sami věnují nějakým zájmům a vedou své dítě k rozvoji volnočasových aktivit. Také vlastnosti osobnosti se odráží v aktivitách a zájmech každého jedince. Jsou odrazem jeho schopností.

„Jsou-li zájmy jasně vyhraněné, má člověk daleko lepší představu o tom, co by chtěl v dalších letech dělat, ale i šanci uspět v dané profesi ve srovnání s ostatními daleko vyšší“.
(Hlad'o, 2008, s. 39)

1.5.1 Schopnosti a dovednosti

Schopnosti jsou vlastnosti, jimiž se lidé navzájem liší a které se uplatňují v životě každého jedince různým způsobem. Vztah schopností, činností a výkonů je vzájemný a dialektický. Dospívání je údobím, kdy se schopnosti rozvíjí a diferencují. Mohou se objevit nové schopnosti, které v jedinci dřímaly, protože neměly příležitost se projevit. Proto je důležité schopnosti podněcovat, rozpoznávat, prohlubovat, formovat a pomáhat dospívajícím nalézt způsob jejich uplatnění v povolání i v životě. Na základě sledování různorodých aktivit pubescentů, lze rozpoznat a zhodnotit jejich různé schopnosti a dovednosti. „Schopnost pro některý typ činností a práce má každý člověk“. Oceňované dovednosti jsou například manuální zručnost, šikovnost, hudební nebo výtvarné dovednosti. Je velkou výhodou, jestliže některé své schopnosti či dovednosti mohou být propojeny s profesionální přípravou. (Taxová, 1987, s.154–160)

Hartl (1993, s. 40) definuje dovednost, jako dispozici, kterou člověk získá učením a vede ke správnému, rychlému a úspornému vykonávání určité činnosti. Dovednosti jsou všeobecně děleny na intelektové, senzomotorické a motorické.

Na základě schopností a dovedností může člověk vykonávat určitou práci. Každý má mnoho schopností, ale může je v sobě objevit až po několikaté změně profese. Důležité je však, jak umí člověk tyto osobní předpoklady využít, jak s nimi dokáže operovat a čemu všemu je schopen, se dál v budoucnosti učit. Schopnosti se všeobecně dělí na schopnosti obecné, které člověk uplatňuje při nejrůznějších druzích činností a na schopnosti speciální. Tyto schopnosti nemusí stavět na schopnostech obecných a projevují se při specifických činnostech. Za speciální schopnost je považována například numerická schopnost, umělecká, paměťová, verbální, prostorová a další.

1.5.2 Postoje a hodnoty

Postoje vyjadřují vztah člověka k určité věci, lidem, události, myšlence apod. Člověk zaujímá postoj k něčemu.

Postoj zahrnuje tři základní složky: poznání objektu a vytvoření názoru na něj, dále citové ohodnocení, které může být pozitivní až negativní a nakonec se postoj člověka může promítnout v jeho jednání a chování. Některé postoje se vztahují k hodnotám společnosti či člověka, tedy k tomu co je hodnoceno jako významné, cenné, o co je třeba usilovat, co je třeba chránit. Například hodnota zdraví, životního prostředí, svobody spravedlivosti, vzdělání, rukodělné práce, zájmové činnosti apod. To jaký má člověk postoj k určitým hodnotám se promítá v hodnotové orientaci. Lidé se navzájem liší v žebříčku hodnotových orientací či hodnot (Čáp a Mareš, 2001, s. 150)

Dospívající může mít například pozitivní postoj k sebezkrášlování, ale nemusí mít ten samý postoj k povolání, kde by bylo nutné toto zkrášlování provádět na druhých. Stejně tak může mít někdo pozitivní postoj k psaní a k literatuře, ale nemusí mít zájem toto vykonávat profesně ve formě spisovatelství či novinářiny.

1.5.3 Potřeby

Potřeba je stav nedostatku nebo nadbytku, který člověk pociťuje jako nepříjemný a snaží se ho odstranit tzn. danou potřebu uspokojit. Základními nebo-li nižšími potřebami člověka jsou označovány potřeby nutné k zachování existence (kyslík, potrava, spánek, bezpečí..).

Oproti tomu vyšší potřeby jsou spjaty se společenským začleněním a dělí se na:

- **Potřeby poznávací**, které se projevují jako touha po informacích, touha řešit problémy, zkusit si vlastní objevitelské a řešitelské síly.
- **Potřeby sociální**, které jsou založena na interakci s druhými lidmi, patřit do nějaké skupiny, být mezi svými, spolupracovat s druhými ale i na potřebě obliby, statusu, dominance atd.
- **Potřeby aktivity**, které jsou spojeny především s potřebou pracovní činnosti, zájmů, sportování.

▪ **Potřeby výkonové**, které se týkají úsilí projevit něco udělat, dokončit, zvládnout a prostřednictvím výkonů vydobýt nejen uznání druhých, ale i pocit spokojenosti se sebou samým. Důležitá je úroveň aspirace, tzn. vytyčování cílů, na které si troufáme a které chceme poznat.

▪ **Potřeby existenciální** neboli potřeby smyslu života. Uspokojování těchto potřeb je často odrazovým můstkem pro rozmach tvořivých sil. Zvýšená vnímavost pro tyto potřeby je typická např. ve fázi dospívání a v jiných životních etapách spojených s krizemi. (Helus, 2003, s. 45)

Potřeby poznávací úzce souvisí s inteligencí, s potřebou na sobě pracovat, učit se, poznávat nové věci a vzdělávat se, což je důležitým předpokladem a zároveň výhodou pro žáky, kteří chtějí studovat střední školu a dále pak pokračovat na vysoké škole. Potřeba poznávat může být silně ovlivněna rodiči a první zkušeností se školou. Velké procento lidí má „blok“ vůči samostudiu a učení vůbec, právě kvůli raným zážitkům ve škole a postoji rodičů k poznávacímu procesu dítěte. Neboli záleží na tom, jak rodič reaguje na neustálé zvědavé otázky dětí typu: „Proč je to tak a tak? Co je tohle? Na co to je?“ atd. Potřebu poznávat ovlivňují zcela jistě i další zájmy, zvláště sledování televize a internetu, při nichž se dítě / jedinec stává pasivním příjemcem informací, a může tak rezignovat na potřebu samostatného poznávání a studia. V souvislosti se sociálními potřebami byl již výše zmiňovaný silný vliv vrstevnických vztahů u dospívajících. Větší míra uspokojování těchto potřeb by se měla projevit u žáků, kteří chtějí vykonávat povolání orientované na práci s lidmi, ale i profese, které jsou založené na týmové spolupráci.

1.6 Vliv rodiny

Vliv prostředí, ve kterém jedinec žije, přirozeně formuje jeho osobnost, ale má i nesporný vliv na utváření profesních cílů. Rodinné prostředí, uplatňovaná výchova, dosažené vzdělání rodičů, jejich vykonávané zaměstnání, názory na jednotlivé profese, má zajisté vliv na rozhodování pubescentů. Rodiče jsou pro děti každodenními vzory. Předávají dětem nejen vzorce chování, ale i postoj ke vzdělání a k práci obecně. Ovlivňují výrazně profesní aspirace svých dětí.

Vedle rodinného systému, tedy souborem jednotlivců a vztahů mezi nimi, píše Sobotková, (2001, s. 23–24) jako o rodinných procesech, které specifikuje jako akce a interakce uvnitř i mimo systém rodiny. Rodinné interakce založené na vzorcích chování a komunikační výměně jsou považovány za podstatu rodinného systému.

Pozitivní interakce a kvalitní vztahy v rodině pubescenta příznivě ovlivňují profesní rozhodování. Pokud se rodiče zajímají o své děti, mají k nim kladný postoj a tráví s nimi dostatek času, mohou dospívajícím ulehčit tento nelehký úkol a dodat všeobecnou podporu.

Z výzkumů Národního ústavu odborného vzdělávání (2003), jak uvádí Hlad'o (2010, s. 68 - 74), působí rodina, konkrétně rodiče jako nejvýznamnější faktor v rozhodovacím procesu. Každý rodinný člen vykazuje při kariérovém rozhodování určitou míru aktivity a vlivu. V rámci rodiny jsou nejsilnějším informačním zdrojem matky, které jsou zodpovědné za shromažďování informací. Zastávají pevné místo rádců, pomocníků a vzorů. Specifickou funkci plní zajisté i starší sourozenci. Ti jsou důležitým zdrojem informací o středních školách a ovlivňujícím faktorem formování budoucích plánů v dalším vzdělání a výběru profese. Kariérové rozhodování žáků může být ovlivněno socioekonomickým statusem rodiny. Rodiče s nižším socioekonomickým statusem nechávají častěji volbu na dětech a nesnaží se aktivně ovlivňovat budoucnost svých dětí. Ponechávají jim vysokou míru autonomie a neradi vyvíjí na děti při volbě povolání nátlak.

Rodiče s vyšším socioekonomickým statusem střední třídy s vyšším vzděláním jsou při výběru středních škol aktivnější a její volbu nechávají na svých potomcích méně často než v prvním případě. Volba další vzdělávací cesty je podle těchto rodičů natolik důležitá, než aby byla zcela ponechána na jejich naivních důvěřivých dětech.

Představy o různých povoláních mohou být u pubescentů velmi zkreslené informacemi z médií. Rodiče by měli usměrňovat zkreslený pohled na jednotlivé profese a měli by informovat děti o výhodách ale i nevýhodách konkrétních profesí. Nejedná se o volbu, která se váže pouze na přítomnost, ale o rozhodnutí, které se vztahuje na budoucí možnosti a uplatnění v konkrétním pracovním oboru. Rodiče mohou mít odlišný názor a mohou hájit jiné budoucí cíle svých dětí, přesto mají podstatně více zkušeností, volí mnohdy jiné strategie a využívají jiné zdroje informací. Rozhodování by mělo probíhat ve

vzájemném dialogu a spolupráci. Někdy se však do celkového rozhodovacího procesu vědomě i nevědomě míchají sny a nenaplněná přání rodičů. Přejí si, aby jejich potomek dosáhl lepšího vzdělání a lepšího postavení, než se povedlo jim samotným. Chybným momentem je zajisté nadhodnocení dítěte v souvislosti s neodpovídajícími předpoklady pro konkrétně vybrané povolání.

Při výběru povolání, jak uvádí Wágnerová (2000, s. 227), se může projevit i jistá míra rodinné identifikace v závislosti na tom, zda je dětmi akceptován profesní model rodičů. Míra tendence ke ztotožnění s rodiči v profesní oblasti není ale závislá na školní úspěšnosti, neboť se projevuje stejně u studentů i u učňů.

1.6.1 Vliv kamarádů

Podle výzkumů, o kterých ve své studii píše Hlad'o (2010, s. 70), hrají vrstevníci a přátelé prvořadou roli především ve spojitosti s poskytováním informací o budoucí škole. Většinou se jedná, tak jak tomu je i u sourozenců, o starší kamarády, kteří studovali na škole, o kterou má daný žák zájem. Pozitivně působí na úzkostlivé pocity v období nejistoty, které je spojeno s volbou další vzdělávací cesty.

Ze strany kamarádů jde ale většinou o subjektivní úsudky a postřehy, které popisují jednotlivé předměty a učitele mnohdy spíše úsměvně a mohou být dosti zkreslené.

1.7 Vliv školy

Jestliže jsme psali o rodině, jako o silném stimulu v profesním rozhodování dospívajících, zastává nesporně také škola klíčovou roli v tomto procesu. Představuje tak prvotní stupeň kariérového poradenství poskytovaného žákům a jejich rodičům, které je zakotveno ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních. Především na druhém stupni základní školy, kdy se blíží čas profesního rozhodování, nebo již nabylo aktuálnosti. Učitelé sledují žáka soustavně, vytvářejí průběžné hodnocení a analyzují jeho vědomosti, dovednosti, individuální zvláštnosti, postoje k učení a k práci. Během jejich komplexního výchovně-vzdělávacího působení pomáhají žákům rozvíjet jejich obecné i speciální schopnosti, podporují je ve školních i mimoškolních aktivitách, působí v oblasti jejich sebepoznání. Nejen třídní učitel,

ale i učitelé jednotlivých vyučovacích předmětů formují přímo i nepřímo rozhodnutí žáků, ale i jejich postoje a názory na různé oblasti profesí. Zprostředkovávají žákům informace o světě práce. Důležitým pomocníkem a informátorem žáků, který se podílí v procesu profesního rozhodování, může být třídní učitel, výchovný poradce, školní psycholog nebo speciální pedagog.

1.7.1 Výchova k volbě povolání

V roce 2001 vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) metodický pokyn, na jehož základě zařazují všechny základní školy do svých vzdělávacích programů vzdělávací oblast Výchova k volbě povolání. V důsledku nárůstu nezaměstnanosti mladých lidí, kteří ukončí střední školu a dokonce i absolventů učňovských a základních škol, rozhodlo MŠMT, systematicky připravovat žáky základních škol na svět práce. Prokázala se velmi malá připravenost a nedostatečná orientace žáků základních škol při rozhodování o další vzdělávací cestě a profesní volbě. Ze strany MŠMT jde jistě také o potřebnou reakci v souvislosti s měnícími se podmínkami a obsahy nejrůznějších profesí a změnami na trhu práce.

„Hlavním cílem zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání do základního vzdělání je zprostředkovat žákům znalosti a dovednosti související s jejich budoucím uplatněním ve světě práce a vybavit je kompetencemi potřebnými při rozhodování o jejich další profesní a vzdělávací orientaci a při jejich vstupu na trh práce.“ (www. msmt.cz)

Koncepce výuky této vzdělávací oblasti je začleněna do jednotlivých obsahových okruhů v rámci povinných předmětů, jasně daných v učebních plánech rámcově vzdělávacích programů základního vzdělání (RVP ZV 2010). Jsou vyučovány v předmětech, které mají k problematice práce nejbliže, jako předměty Občanská výchova, Rodinná výchova, Český jazyk nebo Praktická výchova. Dále pak školy zařazují Výchovu k volbě povolání i do ostatních předmětů. Druhou variantou výuky je vytvoření samostatného předmětu v posledních třech ročnících. Optimální rozsah Výchovy k volbě povolání je 60 hodin v období posledních 2-3 let povinné školní docházky. Ředitelé škol

rozhodují o způsobu začlenění výuky v rámci školního vzdělávacího programu (ŠVP). Na každé základní škole má tak vzniknout ucelený vzdělávací systém, předávající žákům informace z mnoha pracovních oborů, ale také o sebepoznání žáků samotných.

„Výchova k volbě povolání je součástí všeobecného vzdělání, které zahrnuje přípravu na svět práce, postupnou profesní orientaci a pomoc při volbě profesní dráhy.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 278)

1.7.2 Vzdělávací oblast Člověk a svět práce a tematický okruh Svět práce

Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělání (RVP ZV) je rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Například: Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a společnost atd. Jednou z těchto devíti oblastí tvoří i vzdělávací oblast Člověk a svět práce. Tato oblast je realizována v samostatném vyučovacím předmětu. Na prvním stupni s minimální časovou dotací pěti vyučovacích hodin a na druhém stupni čtyřmi hodinami.

Do vzdělávacího obsahu Člověk a svět práce je začleněno celkem dvanáct tematických okruhů. Na prvním stupni čtyři a na druhém stupni celkem osm. Jedním z osmi okruhů na druhém stupni je i tematický okruh Svět práce. Svým zařazením je povinný, obsahově zaměřen na problematiku přípravy na volbu povolání.

Vzdělávací obsah tohoto tematického okruhu je zaměřený na rozvíjení praktických dovedností, komunikačních schopností a osobních vlastností žáků. Rozšiřuje jejich poznatky o světě práce, o vzdělávacích a pracovních oblastech na trhu práce. Tím by měla napomáhat k lepšímu rozhodování žáků při volbě vhodné střední školy nebo učebního oboru. Oproti vzdělávací oblasti Člověk a svět práce, která je více činnostně orientovaná (příprava pokrmů, provoz a údržba domácnosti, pěstitelské práce atd.), má okruh Svět práce poněkud více informativnější charakter. Učivo se týká volby profesní orientace na základě sebepoznání a práce s informacemi z profesní oblasti. Zajímá se o trh práce, druhy pracovišť a profese s přímou vazbou na konkrétní region.

1.7.3 Kariérové poradenství ve škole

Výchovný poradce

V rámci školního poradenského systému působí na školách odborníci, kteří mají rozdělenou pracovní náplň. Výchovný poradce se věnuje zejména integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Další jeho profesní náplní je kariérové poradenství a pomoc při rozhodování o další vzdělávací cestě a volbě profese. Vymezení jeho poradenské činnosti spočívá zejména:

- v koordinaci mezi kariérovým poradenstvím a diagnosticko-poradenskými činnostmi, které souvisí s dalšími vzdělávacími cestami žáků.
- školní skupinová šetření ohledně volby povolání, tím spojenou administrací, zpracováním, interpretací a analýzou zájmových dotazníků a také preferencí žáků v oblasti volby povolání.
- individuální rozhovory, doporučení žákům a jejich rodičům v této oblasti. Pomoc při vyplňování přihlášek ke studiu. Možno ve spolupráci s třídním učitelem.
- shromažďování a aktualizace informací o možnostech studia na různých typech učňovských a středních škol.
- koordinace s úřadem práce a jinými informačními středisky, pedagogicko-psychologickou poradnou, speciálně pedagogickými centry a středisky výchovné péče.

Školní Psycholog

Ne na každé základní škole působí školní psycholog. Jestliže škola disponuje takovýmto odborníkem, představuje jakýsi mezičlánek mezi učitelem, výchovným poradcem, rodičem a žákem v kariérovém poradenství. Vypracovává pedagogicko-psychologickou diagnostiku na základě svých odborných znalostí a kooperuje s dalšími informačními zařízeními, lékaři a pedagogicko-psychologickou poradnou (PPP).

Školní speciální pedagog

Zaměřením speciálního pedagoga je oblast výchovy a vzdělávání handicapovaných žáků v primárním a sekundárním vzdělání. Může učit přímo na základní škole nebo působit v pedagogicko-psychologických poradnách, diagnostických a výchovných institucích nebo se věnovat znevýhodněným dětem ve zdravotnických zařízeních, v poradnách a centrech. Při kariérovém poradenství znevýhodněných žáků je výběr budoucí profese ztížen, neboť se musí zohlednit jejich individuální omezení při výkonu různých pracovních činností.

1.8 Kariérové poradenství mimo školu

Pedagogicko-psychologické poradny (PPP)

Zajišťují diagnostické, intervenční, vzdělávací a metodické služby v přímé spolupráci s klienty ve věku tří let do devatenácti, dále pak s rodiči a pedagogy, výchovnými poradci a dalšími odborníky z výchovně-vzdělávací oblasti. Poskytují pomoc předškolním dětem a žákům s problémy spojenými s jejich osobním vývojem. Do rámce poskytovaných služeb spadá i odborná pomoc žákům a jejich rodičům při volbě vhodného učebního nebo studijního oboru po ukončení základní školy.

Speciálně pedagogická centra (SPC)

Zajišťují včasnou intervenci tělesně handicapovaným dětem předškolního a školního věku. Spolupracují s rodiči, školami, školskými zařízeními a dalšími institucemi. Pomáhají žákům také v oblasti kariérového rozhodování s ohledem na jejich znevýhodnění.

Úřad práce

Informační a poradenská střediska (IPS) při úřadech práce poskytují pomoc a podporu při profesionální přípravě a výběru povolání. Žákům mohou poskytnout informace o jednotlivých oborech na učilištích a středních školách. Informují je o požadavcích školy při přijímacím řízení, studijní náročnosti oboru, o počtu přijímaných a následném uplatnění na trhu práce. Služby týkající se změny nebo volby povolání nabízejí IPS všem zájemcům bezplatně.

„Poradenské služby jsou diferencované v závislosti na individualitě klienta a jeho problému a musí zohledňovat zvláštnosti daného regionu. Formou individuální (rady, konzultace, diagnostický rozhovor atd.) a skupinové práce (přednášky, besedy, diskuse, promítání, exkurze, sociální výcvik aj.) se orientují především na žáky základních a středních škol a další specifické skupiny klientů, a to bez ohledu na to, zda se jedná o evidované uchazeče a zájemce o zaměstnání či nikoliv.“ (Hlad’o, 2008, s. 24)

1.9 Další informační zdroje při kariérovém rozhodování

Knižní publikace

Svým obsahem informují žáky o typech středních škol a učebních oborech. Poskytují cenné informace o strategii výběru povolání, kde hledat informace o jednotlivých školách.

Nabízejí řadu osobních a zájmových testů nebo radí žákům, jak se připravit na přijímací zkoušky. Aktualizace knih a pružnost autorů není však tak rychlá, jak je tomu u internetových informací. Mezi tištěné zdroje pro volbu dalšího vzdělání patří i informační příručky, letáky a katalogy středních škol.

Internet

Výhodou internetu je nesporně jeho celoplošná dostupnost, neustálá a snadná aktualizace informací a oblíbenost u mladých lidí. Databázi zařazených škol je možno nalézt na mnoha internetových adresách, je však nutné, si dále zjištěnou informaci ověřit ještě na jiném informačním seznamu, neboť ne každý elektronický zdroj je pravidelně aktualizován a doplňován novými informacemi. Nejvyhledávanější elektronické zdroje z oblasti profesní a vzdělávací jsou vypsány v příloze číslo 2.

Dny otevřených dveří škol

Školy pravidelně pořádají pro žáky a jejich rodiče dny otevřených dveří, kde prezentují jednotlivé studijní a učební obory, aktivity a výtvary studentů. Poskytují konkrétní informace o podmínkách přijetí a nabízejí možnost prohlédnutí učeben školy. Rodiče si mohou promluvit s vyučujícími, kteří jim mohou odpovědět na konkrétní osobní dotazy.

Veletrh práce a vzdělání a burzy škol

Cílem těchto akcí je, rozhybat pracovní trh v konkrétním kraji, poskytnout zaměstnavatelům a uchazečům o práci příležitost setkání na základě nejrůznějších přednášek a personálních testů. Dále nabízejí cenné rady ohledně pohovorů a životopisů. Poskytují informace o podmínkách a možnostech dalšího studia a ulatnění absolventů v praxi.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Charakteristika výzkumného problému

V teoretické části jsme se zabývali problematikou volby povolání ve spojitosti se specifickým obdobím, ve kterém k tomuto nelehkému úkolu dochází. Za cíl výzkumu jsme si stanovili, odhalit faktory, které ovlivnily žáky Integrované střední školy živnostenské v Plzni ve volbě budoucího učební oboru. Dále se pokusíme:

- Zjistit, kdo měl v rozhodovacím procesu na žáky nejvýraznější vliv.
- Zmapovat míru informovanosti žáků o budoucí profesi
- Odhalit zájem studentek ke zvolenému oboru v návaznosti na jejich profesní aspirace.

2.2 Sběr dat a popis výzkumného vzorku.

Sběr dat byl prováděn na Integrované střední škole živnostenské v Plzni. Učitelé jednotlivých tříd byli předem seznámeni se záměrem výzkumu. Byly jim poskytnuty informace ohledně anonymity a instrukce nutné k vyplňování dotazníků.

Cílovou skupinou se stalo 25 studentek 1. ročníku oboru Kadeřník-kadeřnice, 26 studentek 3.ročníku téhož oboru. Dále pak 15 studentek 3.ročníku oboru Provoz služeb. Tento učební obor není jednostranně profesně zaměřen. Specializuje se na výživu, přípravu pokrmů odívání a administrativní činnost. Učební obory jsou tříleté, zakončené závěrečnou zkouškou a získáním výučního listu.

Celkový počet respondentů činil 66 studentek.

Dále byly osloveny dvě mistrové odborného výcviku 3. ročníku kadeřnic a jedna studentka téhož ročníku i oboru.

2.3 Popis použitých výzkumných metod

K získání informací a k zjištění stanoveného cíle a byly zvoleny dvě výzkumné metody.

První – **dotazník**, metoda, která dokáže zmapovat během krátkého časového úseku velké množství informací od většího zkoumaného vzorku. Dotazník (příloha č.1) obsahuje celkem 12 uzavřených otázek, u dvou z nich, mohli žáci dopsat alternativní odpověď. Na rozdíl od otevřených otázek, kde nejsou stanoveny dané alternativní odpovědi, je v uzavřené formě otázek respondent vázán výběrem možností. Vybrané otázky v našem dotazníku, nabízejí až osm možných odpovědí. Otázky jsou zaměřeny jednak na faktory a vlivy, které působily v rozhodovacím procesu, dále na informovanost žáků před profesní volbou a otázky týkající se současné spokojenosti s výběrem oboru a zájmu vykonávat profesi i v budoucnosti. Dotazníkové položky byly vyjádřeny procentuálně v grafech a vyhodnoceny v komentáři. Číselné vyjádření v tabulkách je součástí přílohy č.3

Pro doplnění dotazníku byla použita ještě druhá výzkumná metoda - **rozhovor**.

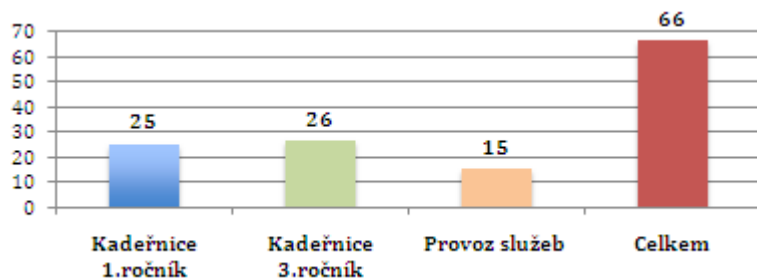
Řízený rozhovor byl veden s jednou učnicí 3. ročníku oboru Kadeřnice, která odpovídala na tyto otázky:

1. Co bylo hlavním impulsem tvého rozhodnutí, studovat tento obor?
2. Baví tě práce při praxi?
3. Chceš po vyučení pracovat ve vyučené profesi?

Polostrukturovaný rozhovor byl realizován s dvěma mistrovými kadeřnic. Obsah otázek měl odhalit, jaký je zájem učnic o práci při hodinách odborného výcviku. Zda zaznamenaly nějaké rozdíly v motivaci žáků ve srovnání s minulostí a jaký je jejich názor na obnovení motivačního pohovoru, popřípadě talentových zkoušek v rámci přijímacího řízení na tento obor.

2.4 Získané údaje a jejich interpretace

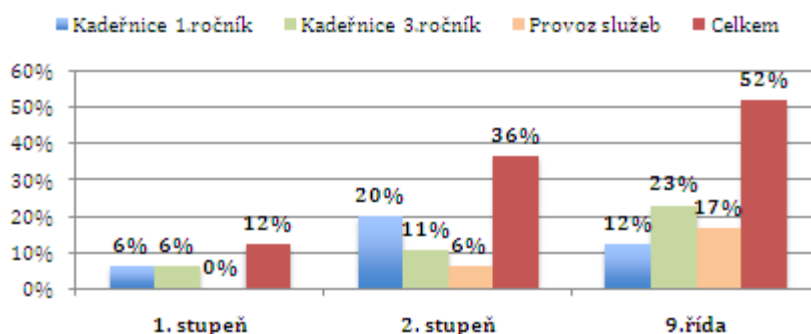
Obor a ročník, počet žáků

Graf 1

Vybraným vzorkem se stalo 25 studentek z 1. ročníku oboru Kadeřník-kadeřnice, 26 studentek z 3.ročníku téhož oboru. Dále pak 15 studentek 3.ročníku oboru Provoz služeb. Dotazník vyplnilo celkem 66 studentek.

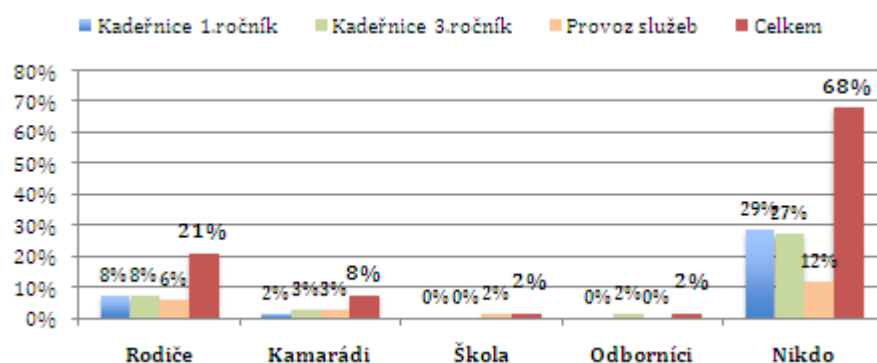
Otázka č. 1 - Kdy jsi se rozhodla pro obor, který studuješ?

Graf 2

Tato otázka nás zajímala z důvodu délky zájmu žáků o budoucí profesi. Dostali jsme odpověď, nad kterou jsme se zamýšleli již v úvodu práce. Přály si respondentky již od dětství pracovat v oboru, který nyní studují? Velice malý počet studentek se rozhodlo pro tuto profesi již na prvním stupni - pouhých 12% z celku, to znamená pouze 8 studentek z 66. Pro obor Provoz služeb, který není odborně jednostranně zaměřen, se na 1. stupni ZŠ nerozhodl nikdo. Více než polovina z celkového počtu (52%) se rozhodla až v 9. třídě. Z oboru Provozu služeb to bylo dokonce 11 žáků z 15.

Otázka č. 2 - Kdo tě nejvíce ovlivnil ve tvém rozhodování, jaký učební obor zvolit?

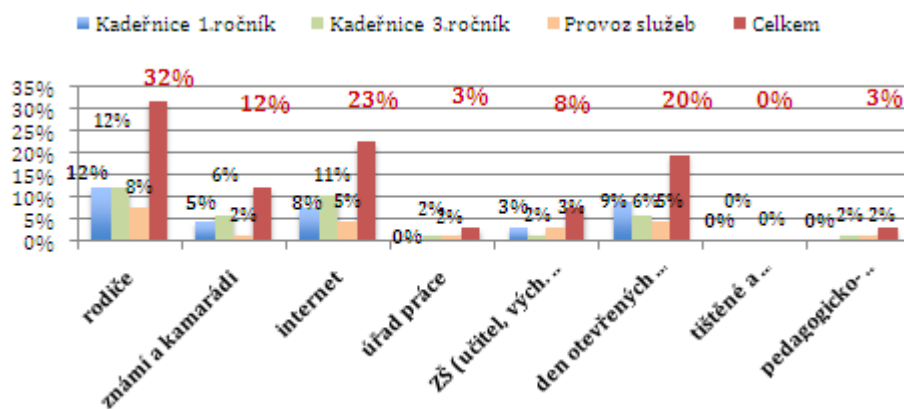

Graf 3

V teoretické části byla zmíněna nedostatečná připravenost žáků 9. tříd ZŠ na tak nelehký úkol, jako je volba povolání. Popisováno bylo také období, ve kterém

k profesnímu rozhodování dochází. Zmínováni jsme potřebu a touhu pubescentů po osamostatňování v souvislosti s hledáním své identity. Šetření prokázalo, že 68%, tj. 45 dotazovaných z 66 se rozhodla sama a nenechala se nikým ovlivnit. Výrazný vliv rodičů na profesní rozhodování dětí ZŠ, o kterém jsme psali také v 1. části, nebyl zde tak zásadní - 21% učnic. Kamarádi ovlivnili 5 studentek, míra vlivu školy a odborníků (např. z PPP, ÚP) byl téměř zanedbatelný.

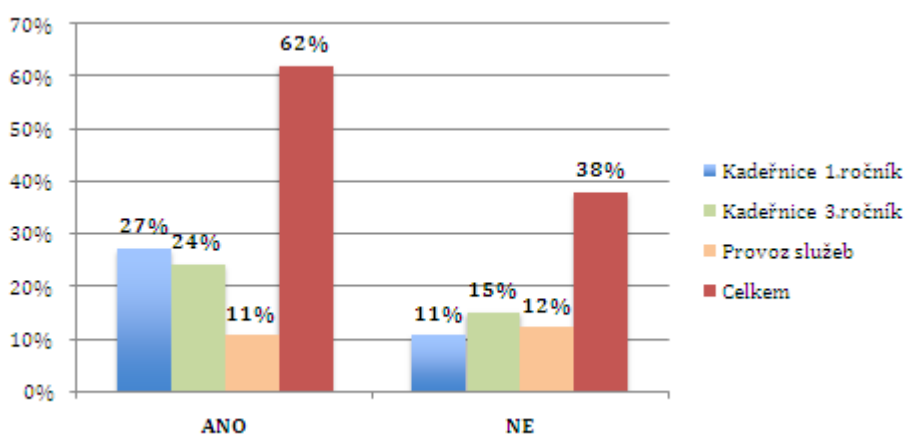
Otázka č. 3 - Které zdroje tě poskytly nejvíce informací o budoucím učebním oboru?

Graf 4

V předešlé otázce č. 2 vyšlo najevo, že 68% studentek se nenechalo při rozhodování nikým ovlivnit a rodiče měli pouze u 14 % dotazovaných vliv na jejich profesní volbu. Prokázalo se však, že právě rodiče byli těmi nejvýraznějšími informátory u 32% dotazovaných. Z šetření dále vyplývá, že internet byl druhým důležitým zdrojem informací (u 23%, 15 studentek) o budoucím učebním oboru. Třetím zdrojem v pořadí, kde získaly respondentky nejvíce informací (20%), byly dny otevřených dveří ISSŽ, kde se žákyně mohly osobně podívat do budoucí školy nebo na pracoviště odborné praxe. Rad a doporučení svých kamarádů využilo 12% žáků. ZŠ jako informační stimul působila u 8% respondentů. Poradenských služeb využila 3% žáků.

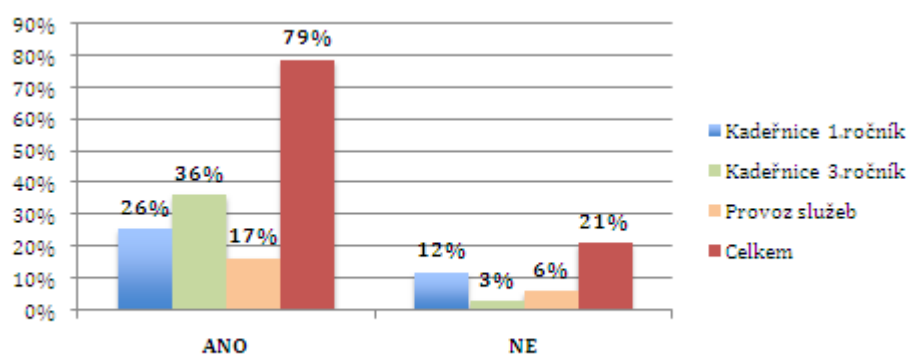
Otázka č. 4 - Myslíš si, že jsi měla při rozhodování dostatek informací o tvé budoucí profesi?

Graf 5

Dostatečnou míru informovanosti o budoucí profesi potvrdilo 62% dotazovaných. 38% žáků uvedlo opak. Nejlépe informované byly kadeřnice obou ročníků. Nejméně informací o svém budoucím učebním oboru měly studentky Provozu služeb. Pouze 11% - 7-z nich odpovědělo kladně.

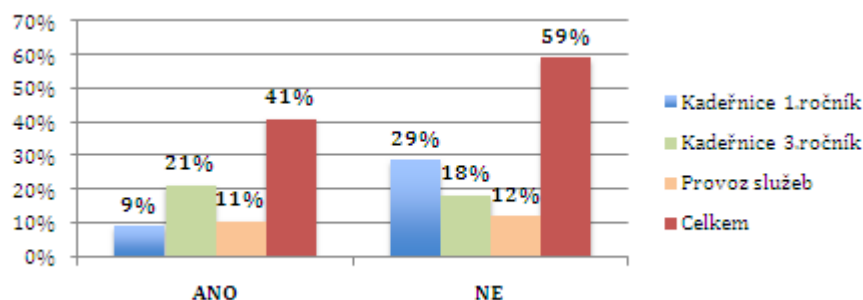
Otázka č. 5 - Mělo by se, podle tebe, na ZŠ více věnovat tématu „Volba povolání“?

Graf 6

Tato otázka je, tak jako předešlá, zaměřena na informovanost žáků o budoucí profesi, která by měla proběhnout také ve škole v rámci vyučovacích předmětů a vzdělávacích oblastí. Jednou z nich je Výchova k volbě povolání, která je vyučována v rámci povinných předmětů, jako je Občanská výchova nebo Rodinná výchova. Z předešlého šetření vyplynulo, že 62% žáků mělo dostatek informací o budoucí profesi, přesto by 79% studentů uvítalo, kdyby se škola tomuto tématu více věnovala. Možným řešením by bylo zavedení této vzdělávací oblasti jako samostatný povinný předmět, v rámci kterého by byly organizovány například exkurze do jednotlivých sfér pracovních oborů a realizovány návštěvy středních škol.

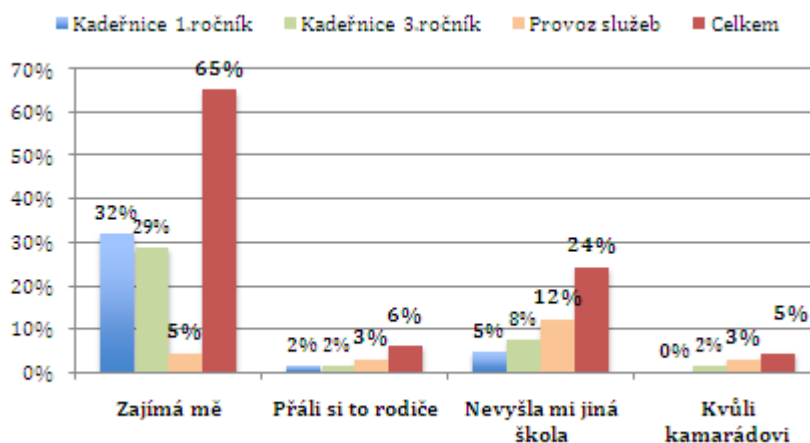
Otázka č 6. - Ovlivnily volbu učebního oboru tvé koníčky a záliby?

Graf 7

Na otázku zda koníčky a záliby měly vliv na rozhodování žáků před nástupem do učení, odpovědělo kladně pouze 40% studentů. Většina (60%) dotazovaných zvolila za odpověď NE. Z tohoto šetření vyplývá, že zájmy žáků v době volby povolání byly povětšinou jiné a nekorespondovaly s jejich budoucí profesí.

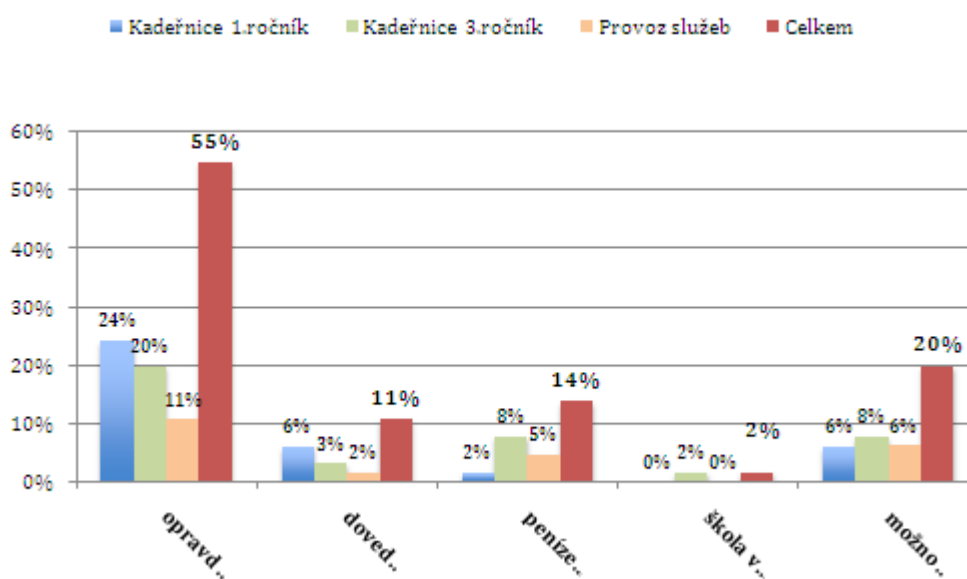
Otázka č.7. - Proč jsi si zvolila tento obor?

Graf 8

Proč si žákyně zvolily učební obor, který studují? I když jsme na základě šetření v otázce č. 6 získali odpověď, že u většiny dívek neměly vliv jejich koníčky a záliby na výběr učebního oboru, přesto 65% učnic odpovědělo, že si zvolený obor vybraly, protože je zajímal. Výraznější zájem jsme zaznamenali u kadeřnic. Opravdový zájem o obor u Provoz služeb měly pouze 3 učnice z 15, dalším osmi nevyšla jiná škola, proto zvolily tuto možnost. Pouze 4 studentky z celkového počtu odpověděly, že rozhodnutí učinily na přání svých rodičů. Kamarádi měli vliv pouze na 5% (3 dívky číselné vyjádření v tabulkách v příloze č.3)

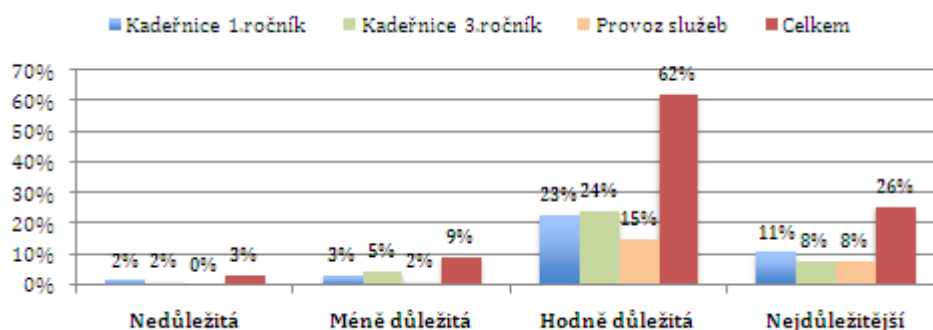
Otázka č. 8 - Jaký faktor je podle tebe nejdůležitější při volbě povolání?

Graf 9

Otázka osmá měla za úkol zjistit, jaký faktor považují učnice za nejdůležitější v souvislosti s volbou povolání. Pro celkem 55% dotazovaných je nejdůležitějším faktorem opravdový zájem o obor. 20% žáků zaměřilo odpověď na budoucnost a profesní uplatnění. 10% si myslí, že především šikovnost (dovednostní předpoklady) hraje při volbě povolání tu nejpodstatnější roli. Možnost dobrého výdělku, tedy finančního ohodnocení v dané profesi, je důležitá pro 7 žáků z 66. Škola v místě bydliště je podstatná jen pro 1 žákyni.

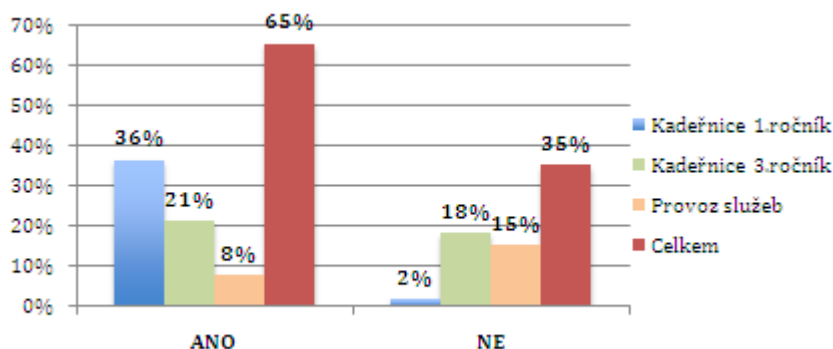
Otázka č. 9. - Jak vnímáš důležitost volby povolání ve svém životě?

Graf 10

Převážná část dotazovaných (62%) vnímá profesní volbu jako hodně důležitou, ale nepovažuje ji ve svém životě za nejdůležitější, tak jak tomu bylo u 26 % studentek. Pouze 2 respondentky uvedly, že volba povolání je v jejich životě nedůležitá.

Otázka č. 10. - Jsi spokojená, že jsi si vybrala tento učební obor?

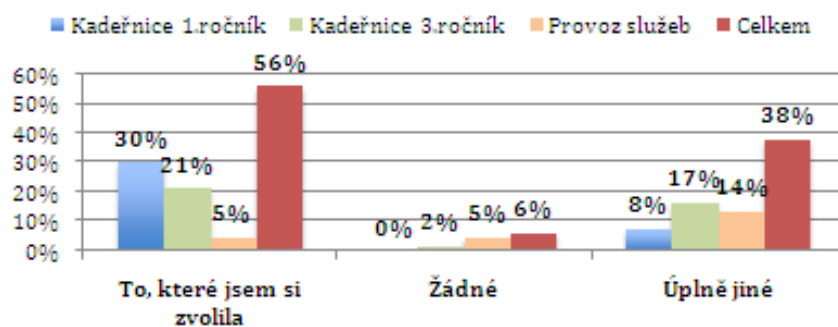

Graf 11

Na otázku týkající se spokojenosti s výběrem učebního oboru jsme získali od 65% učnic kladnou odpověď. Nespokojenost vyjádřilo 35% - 23 dotazovaných. Poměrně velké množství studentek oboru Provoz služeb je nespokojeno se se svým rozhodnutím (10 učnic z 15) by dnes volilo zřejmě jiný učební obor. U této možnosti odpovědi mohly respondentky doplnit důvod jejich nespokojenosti, ale ne všechny, tak učinily - pouze 11z nich.

Častým důvodem byla jiná představa o profesi. 6 „nespokojených“ se vyjádřilo přímo, že práce při praxi je vůbec nebaví. Jedna kadeřnic 3. ročníku odpověděla, že práce se zákazníky ji stresuje.

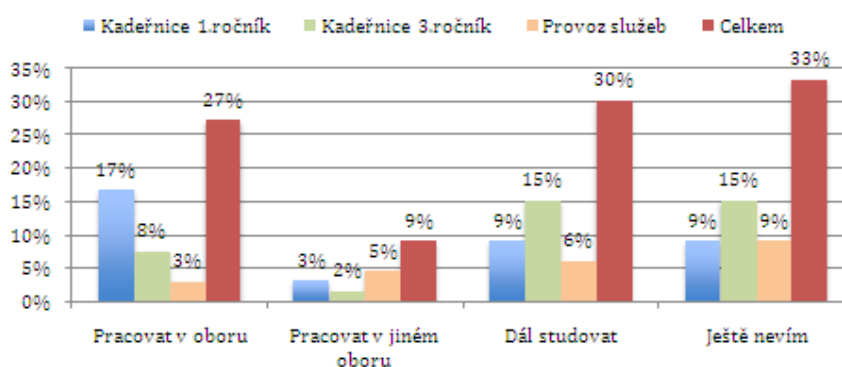
Otázka č. 11 - Jaké je tvé vysněné povolání?

Graf 12

Otázka: „Jaké je tvé vysněné povolání?“ má návaznost na předchozí odpovědi. Spokojenost učnic s výběrem zvoleného oboru se prokázala u 65% dotazovaných a dokonce 56% studentek odpovědělo, že vysněným povoláním je právě to, které si zvolily. Úplně jiné „profesní sny“ má 38%, tedy 25 učnic, z toho 9 z nich bylo z oboru Provoz služeb. Studentky mohly samy doplňovat, po jakém povolání touží. Získali jsme 8 doplněných „vysněných profesí“. Zaměřením převážně odlišné a vysokoškolsky zaměřené (veterinářka, zubařka, lékárnice..), dále ve dvou případech fotografka a jednou kosmetička, profesně nejbliže k oboru kadeřnice (číselné vyjádření v tabulkách v příloze č.3).

Otázka č. 12 - Jaké jsou tvé plány po vyučení?

Graf 13

Touto otázkou jsem získali odpovědi na profesní aspirace dotazovaných. Nejvíce studentek (34%) zatím nemá představu, jakým směrem se po vyučení vydá. Přestože ve více uvedených odpovědích bylo zjištěno, že 65% učnic je spokojeno s výběrem oboru a pro 56% dotazovaných je dokonce vysněným povoláním právě to zvolené, odpověděla víc než polovina, že vlastně neví, co bude dál po vyučení profesně dělat. Studijní aspirace se ukázaly u 30% dotazovaných, nejvýrazněji u kadeřnice 3. ročníku (10 studentek). Pouze 27%, což je 18 studentek z 66, chce zůstat a pracovat ve vyučeném oboru. Nejsilnější motivace dál pracovat ve vyučené profesi, se projeví v 1. ročníku kadeřnic.

2.5 Shrnutí výzkumného šetření

Praktická část této bakalářské práce byla zaměřena na prvotní volbu povolání dospívajících. Cílem šetření bylo, odhalit faktory, které ovlivnily učně ISSŽ v Plzni při volbě učebního oboru.

2.5.1 Výzkumné šetření bylo zaměřeno:

Úkol šetření: Faktory ovlivňující výběr učebního oboru.

Proč si zvolily studentky učební obor, který studují. Kdo je nejvíce ovlivnil při volbě profese a jaký faktor v profesním rozhodování vnímají jako nejdůležitější.

Úkol šetření: Informovanost o učebním oboru.

Měly studentky dostatek informací o budoucím oboru. Které zdroje jim poskytly nejvíce informací a jestli by uvítaly, kdyby se v ZŠ věnovalo více pozornosti tématu „Volba povolání“.

Úkol šetření: Zájem žáků o učební obor.

Jaký byl zájem žáků o zvolený obor při rozhodování a v průběhu studia a motivace studentek vykonávat vyučenou profesi i v budoucnosti.

2.5.2 Výzkumné šetření prokázalo:

Faktory ovlivňující výběr učebního oboru

Důvodem, proč si studentky zvolily učební obor, který studují, byl čistý zájem o profesi (65%). Dalším důvodem (u 24 studentek) byl neúspěch při přijímacím řízení do školy, na kterou se původně hlásili. Dotazníkové šetření zcela jasně prokázalo, že konečné rozhodnutí studentek o budoucí profesi nebylo nikým ovlivněno a k rozhodnutí dospěly zcela samy (68%). Studentky byly toho názoru, že o profesi měli jasno a s volbou jim ve většině nikdo nepomáhal. Rodiče měli na konečné rozhodnutí svých dětí vliv pouze u 20% studentek. Pod vlivem svých kamarádů se rozhodlo jen 8% dotazovaných. Profesionální volba korespondovala u 42% studentů s jejich zálibami a zájmy. 55% studentek uvedlo, že tím nejdůležitějším faktorem při volbě povolání je opravdový zájem o obor. 20% dotazovaných vidělo větší důležitost v budoucím uplatnění.

Informovanost o učebním oboru

Ze zjištěných poznatků vyplývá, že studentky (62%) měly při rozhodování dostatek informací o své budoucí profesi. Primárním zdrojem profesních informací byli rodiče (32%). V rozhodovacím procesu se stali těmi nejangažovanějšími informátory, kteří poskytli žákům nejvíce rad a doporučení ohledně budoucího povolání. Druhým nejvíce využívaným informačním zdrojem byl internet (23%), což se dalo, pro jeho oblíbenost mezi mladými lidmi, očekávat. Třetím nejvýznamějším informačním subjektem se stala jejich budoucí škola na dnech otevřených dveří, kde si mohli žáci udělat nejreálnější představu o školním prostředí, zejména o pracovišti odborné praxe. Rady a doporučení kamarádů se promítly do rozhodnutí u 12% žáků. Za méně přínosnou, informačně-orientančí pomoc považují žáci svoji bývalou základní školu (8%). Rady a informace ohledně budoucí profese poskytla jen v pěti případech, což je škoda, neboť většina studentů (79%) by uvítala, kdyby se škola tématu Volba povolání věnovala v rámci formálního vzdělání ve větší míře. Kariérového poradenství mimo školu využily jen 4 studentky.

Zájem žáků o učební obor

Velká část oslovených studentek se pro zvolený učební obor rozhodla až v deváté třídě ZŠ. Pouze 8 studentek si přálo být kadeřnicí již na 1. stupni ZŠ. Koníčky a záliby u většiny (59%) nekorespondovaly s jejich budoucí profesí, tudíž neměly vliv na výběr učební oboru. U více než poloviny (56%) je vysněným povoláním právě to jimi zvolené. Překvapujícím zjištěním je, že ačkoliv 65% studentek vyjádřilo spokojenost s výběrem svého učební oboru, přesto jen malá část (27%, tj. 18) studentek se chce věnovat vyučené profesi. Nejslabší motivaci k oboru projevily studentky 3. ročníku Provozu služeb. Z výsledků dále vyplývá, že větší část studentek (34%) nemá představu, čemu se bude po vyučení věnovat. Dál pokračovat ve studiu, má v plánu 30% dotazovaných.

Rozhovor vedený se studentkou 3. ročníku oboru Kadeřnice.

Otázky rozhovoru:

- Co bylo hlavním impulsem tvého rozhodnutí, studovat zvolený obor?
- Baví tě práce při praxi?
- Chceš se po vyučení věnovat této profesi?

Z rozhovoru se studentkou vyplynulo, že si učební obor Kadeřnice zvolila v důsledku nepřijetí na jiné dvě střední školy. „*Nedostala jsem se na školy, o které jsem měla zájem, tak jsem musela zvolit třetí možnost. Tím byl učební obor kadeřnice.*“ Práce ji sice baví, ale po vyučení má jiné plány a o možnosti pracovat dále v oboru, zatím neuvažuje. „*Praxe ve škol mě baví, hlavně práce na dámském oddělení. Chtěla bych ale po vyučení odjet do Anglie, pracovat jako Au-pair, studovat angličtinu a navštěvovat nějaké kurzy vizážistiky nebo stilingu. Zatím nemám v plánu pracovat jako kadeřnice.*“ Z budoucích plánů studentky bylo však patrné, že její pracovní aspirace nejsou až tak vzdálené oboru, kterému se za nedlouho vyučí.

Rozhovor s mistrovými odborného výcviku

V rámci rozhovoru s učiteli odborného výcviku vyšlo najevo, že učnice o studovaný obor nejeví ve většině zájem ve srovnání s tím, jak tomu bylo v minulosti. Do prvních ročníků jsou často přijímány žáci, pro které je prioritou, získat výuční list a „něčemu“ se vyučit. Při rozhovoru zazněl také problém píle, vytrvalosti, pracovních

návyků žáků a postoje k práci obecně, které nemají získané již doma. Jen velmi malé procento, odhadem 10% žáků, projevuje při hodinách praxe opravdový zájem o práci, práce je baví a chce tuto profesi vykonávat i po vyučení. Mistrové by zcela jistě uvítaly obnovení talentových zkoušek a motivačního pohovoru v rámci přijmacího řízení, kde by se projevila primární míra motivace a dovednostní předpoklady žáků pro danou profesi.

ZÁVĚR

Prvotní volba povolání spadá do jednoho z nejnáročnějších rozhodovacích procesů v životě každého dospívajícího a může být ztížena okolnostmi, charakteristickými pro období dospívání. Nebylo v našich silách postihnout všechna témata, která jsou předmětem tak rozsáhlé problematiky, jako je volba povolání. Cílem této bakalářské práce bylo odhalení faktorů, které ovlivnily žáky ISSŽ v Plzni při volbě učebního oboru. Zaměřili jsme se na faktory sociální, osobnostní a motivační. Snažili jsme se zjistit, jaká byla míra informovanosti žáků o budoucí profesi před profesním rozhodnutím a odhalit úroveň zájmu žáků o zvolený obor v návaznosti na jejich profesní aspirace. V teoretické části jsme zaměřili pozornost na charakteristiku období dospívání a popsali klíčové faktory, které mají možný vliv na další vzdělávací, či profesní cestu dospívajících.

Z výzkumu vyplynulo, že větší část studentek se nenechala při rozhodování nikým ovlivnit a učební obor si zvolila sama. I když zájmy a záliby nebyly u většiny v symbióze s budoucí profesí, přesto volilo 65% studentek obor, který je zajímavý. Rodiče studentů byli sice těmi nejvýznamnějšími informátory, kteří žákům poskytli dostatek informací o budoucí profesi, ale i tak by $\frac{3}{4}$ studentů uvítaly více pozornosti základních škol k tématu Volba povolání. Ačkoliv výzkum odhalil většinovou spokojenost učňů se zvoleným oborem, který je dokonce u poloviny vysněným povoláním, přesto jsme došli k překvapujícímu zjištění. Jen velmi malé procento studentek (27%) chce zůstat po vyučení v oboru a věnovat se vyučené profesi. Ostatní vykazují zčásti studijní aspirace, ale převážná část studentek nemá zatím jasné představy o své profesní budoucnosti. I přes údajný trvalý zájem studentek v průběhu studia se jejich tvrzení značně rozchází s výpovědí učitelů odborného výcviku, podle kterých jen velmi malé procento, odhadem 10% žáků, projevuje při hodinách praxe opravdový zájem o práci. Naskýtá se otázka, která by mohla být předmětem našeho dalšího bádání. Jaký je důvod krátkodobé profesní orientace studentů, ztráty zájmu a jejich nízké míry identifikace s vyučeným oborem?

Bylo by také jistě zajímavé blíže odhalit, zda se samostatné profesní rozhodování žáků opravdu uskutečnilo bez zásadního vlivu rodičů a dalších aktérů, anebo jestli jde zpětně jen o pocit žáků a jejich přání větší míry autonomie.

Námi získané aktuální poznatky o profesním rozhodování žáků mohou být využity jednak v rámci výchovně-vzdělávací a poradenské praxe na základních školách, tak i na středních odborných školách, kam jsou žáci přijímáni. Vidíme též nutnost v systematictější výuce kariérového vzdělávání ve školách prostřednictvím vzdělávací oblasti Volba povolání a jejím zařazením do výuky jako samostatný předmět.

RESUMÉ

Resumé

Bakalářská práce na téma „Faktory ovlivňující volbu učebního oboru na ISSŽ v Plzni“ otvírá problematiku volby povolání. Práce se snaží odhalit klíčové faktory, které ovlivnily žáky středního odborného učiliště při výběru učebního oboru. V první, teoretické části, je popsána charakteristika období dospívání, na kterou navazuje popis osobnostních, zájmových a motivačních aspektů dospívajících v souvislosti s volbou povolání. Práce se zaměřuje také na vlivy působící v rámci rodiny a školy. Vysvětlen je obsah a funkce kariérového poradenství. Druhá část praktická je založena na dotazníkovém šetření, které je doplněno metodou rozhovoru. Součástí vlastního šetření je interpretace výsledků jednotlivých otázek dotazníku a rozhovorů realizovaných na Integrované střední škole živnostenské v Plzni. Práce si klade za cíl, určit vlivy působící v profesním rozhodování dospívajících a zjistit následnou motivaci učňů k vybranému oboru.

Resume

The theme of the Bachelor thesis, “Factors influencing the choice of apprenticeship at the ISSŽ in Pilsner” addresses the career issues. This work aims to identify the key factors that influenced the students of secondary vocational schools in the selection of apprenticeship. The first theoretical part, describes the characteristics of adolescence, followed by the description of the personality, interest and motivational aspects of adolescents in the respect of the choice of vocation. The work also focuses on the influences within the family and school. The content and function of career counseling is explained. The second practical part is based on a survey, which is completed by an interview. Part of its research is the interpretation of the results of individual questionnaire and interviews conducted at the Integrated Secondary School in Pilsen. The work aims to determine the factors influencing the career decisions of adolescents and to determine the subsequent motivation of apprentices to the selected field.

POUŽITÁ LITERATURA

- ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 377 s. ISBN 80-7239-060-0.
- ČÁP, Jan; MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 655 s.
- ISBN 80-7178-463-.
- FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-626-8.
- HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: J. Budka, 1993. 297 s. ISBN 80-9154-905
- HELUS, Zdeněk. *Psychologie pro střední školy*. 3.vyd. Praha: Fortuna, 2003. 119 s. ISBN 80-7168-876-2
- HOLEČEK, Václav; MIŇHOVÁ Jana; PRUNNER Pavel. *Psychologie pro právníky*. 2.vyd. A. Čeněk, s.r.o, 2007. 352 s. ISBN 978-80-7380-065-9
- KOHOUTEK, Rudolf. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2000. 263 s. ISBN 80-7204-156-8.
- KON, Igor Semenovič. *Kapitoly z psychologie dospívání*, 2.vyd [Kon, 1988]. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 184 s.
- KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ Věra; et al. *Člověk- prostředí- výchova*, 1.vyd. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2
- LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- MACEK, Petr. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X.
- MELGOSA, Julián. *Žít naplno*. 1.vyd. Praha: Advent–Orion s.r.o., 2000. 191 s. ISBN 80-7172-300-2
- MEZERA, Antonín. *Pro jaké povolání se hodím?* 1. vyd. Praha: Computer Prees, 2002. 296 s. ISBN: 80-7226-651-9.
- NEKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. 1.vyd. Praha: Academia, 1997. 270 s. ISBN 80-2000-592-7

- NOVOTNÁ, Lenka; HŘÍCHOVÁ, Miloslava; MIŇHOVÁ, Jana. *Vývojová psychologie*. 4.vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012. 84 s. ISBN 978-80-261-0115-4.
- PRŮCHA, JAN; WALTEROVÁ, ELIŠKA; MAREŠ, JIŘÍ. *Pedagogický slovník*. 4.vyd. Praha: Portál, 2003. 324 s. ISBN 80-7178-772-8.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2.vyd. Praha: Portál, 2004. 392 s. ISBN 80-7178-8295
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnost*. 5.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 200 s. ISBN: 978-80-247-1174-4
- SLAMĚNÍK, Ivan. *Emoce a interpersonální vztahy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. 208 s. ISBN 978-80-247-3311-1
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 173 s. ISBN 8071785598
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol., *Přehled vývojové psychologie*. 2.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého Ostrava, 2005. 175 s. ISBN 80-244-0629-2.
- TAXOVÁ, Jiřina. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 276 s. ISBN 14-426-87.

Internetové zdroje:

- HLAĐO, P. *Svět práce a volba povolání: studijní text pro učitele*, Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra technické a informační výchovy, 2008. [online] 1.3. 2013
www.ped.muni.cz/wtech/elearning/Uvod_do_problematiky_volby_povolani.pdf
- HLAĐO, P. *Volba další vzdělávací dráhy žáků základních škol v kontextu rodiny: disertační práce*, Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky, 2009. [online] 13.3.2013 Dostupné z URL http://www.vychova-vzdelavani.cz/files/dokumenty/DP_Hlado.pdf.
- HLAĐO, P. *Vliv sociálního okolí na kariérové rozhodování žáků při přechodu do vyššího sekundárního vzdělávání*, Brno: Institut celoživotního vzdělávání, Mendelova univerzita, 2010, [online] 18.3. 2013, Dostupný z: www.vychova-vzdelavani.cz/download/pedor.pdf
- *Metodický pokyn k zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání do vzdělávacích programů pro základní vzdělávání*, čj:19485/2001-22. [online] cit. 18.3. 2013 Dostupné z www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-zařazení-vzdelavaci-oblasti-vychova-k-volbe-povolani-do-vzdelavacich-programu-pro-zakladnivzdelavani-cj-19458-2001

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Dotazník:

Dobrý den.

Jmenuji se Markéta Horová, jsem studentkou Pedagogické fakulty v Plzni a tento dotazník je součástí mé bakalářské práce. Dotazník je zcela anonymní, proto Vás prosím, milí žáci, o upřímné a pravdivé odpovědi. Vyplňte prosím všechny otázky. Vaše odpovědi budou použity pouze pro účely zpracování bakalářské práce.

Předem Vám velice děkuji za vyplnění dotazníku a přeji pěkný den.

Ročník:.....Obor..... (doplň)

1. Kdy jsi se rozhodla pro obor, který studuješ?

- a) již na I. stupni ZŠ b) na II. stupni ZŠ c) v 9. třídě

2. Kdo tě nejvíce ovlivnil ve tvém rozhodnutí, jaký učební obor zvolit?

- a) rodiče
b) kamarádi
c) škola (učitel, výchovný poradce, školní psychologové)
d) odborník ((lékař, psycholog v PPP, Úřad práce)
e) nikdo, rozhodla jsem se sama

3. Které zdroje tě poskytly nejvíce informací o budoucím učebním oboru?

a) rodiče	e) ZŠ (učitel, výchovný poradce)
b) známí a kamarádi	f) den otevřených dveří střední školy
c) internet	g) tištěné a propagační materiály
d) úřad práce	h) pedag.- psycholog. poradna

4. Myslíš, že jsi měla při rozhodování dostatek informací o tvé budoucí profesi?

Ano - Ne (zakroužkuj)

5. Mělo by se podle tebe, na ZŠ více věnovat tématu - „Volba povolání“

Ano - Ne (zakroužkuj)

6. Ovlivnily volbu povolání Tvé koníčky a záliby?

Ano - Ne (zakroužkuj)

7. Proč jsi si zvolila tento obor?

a) zajímal mě	c) nevyšla mně jiná škola a na tento obor mě přijali
b) přáli si to rodiče	d) kvůli kamarádovi, který se na tento obor také hlásil

8. Jaký faktor je podle tebe nejdůležitější při volbě budoucího povolání?

- a) opravdový zájem o vybraný obor
- b) dovednostní předpoklady pro tento obor (šikovnost)
- c) peníze – možný výdělek
- d) škola v místě bydliště
- e) možnost budoucího uplatnění

9. Jak vnímáš důležitost volby povolání ve svém životě?

- a) jako nedůležitou
- b) méně důležitou
- c) hodně důležitou
- d) jako nejdůležitější

10. Jsi spokojená, že jsi si vybrala tento učební obor?

Ano – Ne (zakroužkuj)

Pokud jsi zvolila odpověď NE, napiš stručně důvod.

.....

11. Jaké je tvoje vysněné povolání?

- a) to, které jsem si zvolila
- b) žádné
- c) úplně jiné(doplň)

12. Jaké jsou tvé plány po vyučení ?

- a) pracovat v oboru
b) pracovat v úplně jiném oboru
c) dál studovat
d) ještě nevím

Příloha č. 2

Nejvyhledávanější elektronické zdroje z oblasti volby povolání:

- <http://www.stredniskoly.cz> - nabízí přehledné informace o studijních a učebních oborech podle region nebo podle oboru studia. Dále poskytuje seznam termínů o dnech otevřených dveří na jednotlivých školách, veletrhy a burzy škol.
- <http://www.stredniskoly.cz> - database nabídek od základních škol po vysoké školy, radí, jak vybrat správný obor, nabízí přípravné kurzy
- <http://portal.mpsv.cz/> - integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí nabízí celkem 50 graficky zpracovaných zájmových oblastí nejrůznějších profesí. Výběr není seřazen podle jednotlivých povolání, ale podle zájmových oblastí klienta.
- <http://www.infoabsolvent.cz/> - informační systém pro absolventy škol na trhu práce nabízí pomoc při hledání vzdělávací a profesní dráhy, profí testy nebo prezentace pracovních činností. Informace jsou také zaměřené na žáky se zdravotním postižením.
- <http://www.nuov.cz/> - informační databáze škol Národního ústavu odborného vzdělání nabízí přehled o nezaměstnanosti čerstvých absolventů podle jednotlivých oborů.
- <http://www.scio.cz/> - poskytuje informace ohledně národních srovnávacích zkoušek, přijímacích zkoušek na střední školy, přípravné internetové testy a databázi škol a zřizovatelů podle krajů a obcí.
- <http://www.occupationsguide.cz/> - Průvodce světem práce v češtině a angličtině. Stránky poskytují velmi bohaté informace a rady podle výběru vyučovacích předmětů, charakteru pracovních činností podle abecedního řazení a to také formou fotografií, krátkých videí. Nejedná se o konkrétní databázi škol, nýbrž o informace přibližující žákům jednotlivé profese.

Příloha č. 3

Otázka č. 1 - Kdy jsi se rozhodla pro obor, který studuješ?

Tabulka 1

Graf č.2	1. stupeň	%	2. stupeň	%	9.řída	%
Kadeřnice 1.ročník	4	6%	13	20%	8	12%
Kadeřnice 3.ročník	4	6%	7	11%	15	23%
Provoz služeb	0	0%	4	6%	11	17%
Celkem	8	12%	24	36%	34	52%

Otázka č. 2 - Kdo tě nejvíce ovlivnil a ve tvém rozhodování, jaký učební obor zvolit?

Tabulka 2

Graf č.3	Rodiče	%	Kamarádi	%	Škola	%	Odborníci	%	Nikdo	%
Kadeřnice 1.ročník	5	8%	1	2%	0	0%	0	0%	19	29%
Kadeřnice 3.ročník	5	8%	2	3%	0	0%	1	2%	18	27%
Provoz služeb	4	6%	2	3%	1	2%	0	0%	8	12%
Celkem	14	21%	5	8%	1	2%	1	2%	45	68%

Otázka č. 3 - Které zdroje tě poskytly nejvíce informací o budoucím učebním oboru?

Tabulka 3

Graf č.4	rodiče	známí a kamarádi	internet	úřad práce	ZŠ) učitel, vých. poradce	den otevřených dveří ISSŽ	tištěné a propagační materiály	pedagogicko-psychologická poradna
Kadeřnice 1. r.	8	3	5	0	2	6	0	0
Kadeřnice 2. r	8	4	7	1	1	4	0	1
Provoz služeb	5	1	3	1	2	3	0	1
Celkem	21 -32%	8 - 12%	15 - 23%	2 -3%	5 - 8%	13 - 20%	0 - 0%	2 - 3%

Otázka č. 4 - Myslíš si, že jsi měla při rozhodování dostatek informací o tvé budoucí profesi?

Tabulka 4

Graf č.5	ANO	%	NE	%
Kadeřnice 1.ročník	18	27%	7	11%
Kadeřnice 3.ročník	16	24%	10	15%
Provoz služeb	7	11%	8	12%
Celkem	41	62%	25	38%

Otázka č. 5 - Mělo by se podle tebe na ZŠ více věnovat tématu „Volba povolání“?

Tabulka 5

Graf č.6	ANO	%	NE	%
Kadeřnice 1.ročník	17	26%	8	12%
Kadeřnice 3.ročník	24	36%	2	3%
Provoz služeb	11	17%	4	6%
Celkem	52	79%	14	21%

Otázka č 6. - Ovlivnily volbu učebního oboru tvé koníčky a záliby?

Tabulka 6

Graf č.7	ANO	%	NE	%
Kadeřnice 1.ročník	6	9%	19	29%
Kadeřnice 3.ročník	14	21%	12	18%
Provoz služeb	7	11%	8	12%
Celkem	27	41%	39	59%

Otázka č.7. - Proč jsi si zvolila tento obor?

Tabulka 7

Graf č. 8	Zajimal mě	%	Přáli si to rodiče	%	Nevyšla mi jiná škola	%	Kvůli kamarádovi	%
Kadeřnice 1.ročník	21	32%	1	2%	3	5%	0	0%
Kadeřnice 3.ročník	19	29%	1	2%	5	8%	1	2%
Provoz služeb	3	5%	2	3%	8	12%	2	3%
Celkem	43	65%	4	6%	16	24%	3	5%

Otázka č. 8 - Jaký faktor je podle tebe nejdůležitější při volbě povolání?

Tabulka 8

Graf č.9	opravdový zájem o obor	dovednostní předpoklady	penize	škola v místě bydliště	možnost budoucího uplatnění
Kadeřnice 1.ročník	16	4	1	0	4
Kadeřnice 3.ročník	13	2	5	1	5
Provoz služeb	7	1	3	0	4
Celkem	36	7	9	1	13

Otázka č. 9. - Jak vnímáš důležitost volby povolání ve svém životě?

Tabulka 9

Graf č.10	Nedůležitá	Méně důležitá	Hodně důležitá	Nejdůležitější
Kadeřnice 1.ročník	1	2	15	7
Kadeřnice 3.ročník	1	3	16	5
Provoz služeb	0	1	10	5
Celkem	2 – 3%	6 – 9%	41 – 62%	17 – 26%

Otázka č. 10. - Jsi spokojená, že jsi si vybrala tento učební obor?

Tabulka 10

Graf č.11	ANO	%	NE	%
Kadeřnice 1.ročník	24	36%	1	2%
Kadeřnice 3.ročník	14	21%	12	18%
Provoz služeb	5	8%	10	15%
Celkem	43	65%	23	35%

Otázka č. 11 - Jaké je tvé vysněné povolání?

Tabulka 11

Graf č.12	To, které jsem si zvolila	%	Žádné	%	Úplně jiné	%
Kadeřnice 1.ročník	20	30%	0	0%	5	8%
Kadeřnice 3.ročník	14	21%	1	2%	11	17%
Provoz služeb	3	5%	3	5%	9	14%
Celkem	37	56%	4	6%	25	38%

Otázka č. 12 - Jaké jsou tvé plány po vyučení?

Tabulka 12

Graf č.13	Pracovat v oboru	%	Pracovat v jiném oboru	%	Dál studovat	%	Ještě nevím	%
Kadeřnice 1.ročník	11	17%	2	3%	6	9%	6	9%
Kadeřnice 3.ročník	5	8%	1	2%	10	15%	10	15%
Provoz služeb	2	3%	3	5%	4	6%	6	9%
Celkem	18	27%	6	9%	20	30%	22	33%